

אחדות

XXVIII. ÉVFOLYAM, 103. SZÁM • 2018. FEBRUÁR • 500 Ft
5778. ÁDÁR • אדר תשע"ח • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

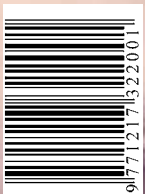
SEGÍTŐKÉSZ BARÁT ÉS KÍMÉLETLEN KRITIKUS

NAFTALI KRAUSRA
emlékezünk

A LUBAVICSI REBBE ÉS A POLITIKUSOKKAL VALÓ VISZONY

„ÉRTÉKALAPÚ KÖZÖSSÉGET ÉPÍTÜNK,
NEM FELÉLJÜK, AMIT KAPUNK”

Interjú Nógrádi Bálinttal az EMIH gazdálkodásáról

KEDVES OLVASÓ!

Az Örökkévaló különleges ajándéka, ha módunkban áll egy kisbaba fejlődését figyelni. Ahogy a belekódolt „parancsoknak” engedelmeskedve ösztönösen küzd a túlélésért és a fejlődésért: ahogy a pár órás újszülött az éltető tejet keresi, ahogy a csecsemő felfedezi a világot, ahogy egyik fejlődési lépcsőről a másikra lépve halad az önállóság felé. Ahhoz, hogy majd egyszer két lábra álljon, először megtanul forogni, kúszni, majd mászni, és eljön a pillanat, amikor a biztonságos támaszt nyújtó földről felegyenesedve a gyermek feláll. De miért áll fel? Miért próbál küzdve és fel-felbukva járni? Miért hagyja el a jól ismert és biztonságos négykézlábás közlekedést a bizonytalan, ingatag kétlábúságért? Mi az az erő, ami munkál benne, egyre csak hajtva, hogy fejlődjön?

Az Örökkévaló úgy alkotta meg az ember-újszülöttet, ezt a végtelenül védtelen, gyámolításra szoruló, mindenféle önállóságra alkalmatlan kis lényt, hogy benne legyen a küzdelem szikrája, a vágy a fejlődésre. Készítést plántált belé, hogy soha ne elégedjen meg azzal, amit már elért, hogy törjön mindig többre, jobbra, nagyszerűbbre, akkor is, ha ennek érdekében fel kell adnia a biztonságos ismert utat és rogyadozó térdekkel, bizonytalanul döccenve, de elindulni, két lábra állva.

Ezt a belső készítést, ami minden racionális érvel szembe menve arra sarkallja a gyermeket, hogy folyamatosan feszegetse a határait és fejlődjön, csak nagyon kevés felnőtt tudja megőrizni magában. Valahol a gyermekkor végén megszűnünk vágyani arra, hogy akár a fizikai, akár a lelki korlátainkat átlépjük. Pedig, ha képesek vagyunk megőrizni, vagy akár visszanyerni a gyermekkor elszánt vágyát a fejlődésre, akkor olyan különleges készség birtokában leszünk, ami számtalan helyzeten segíthet bennünket át.

Legyen szó egyes emberekről, családokról vagy közösségekről, a fejlődés nehéz, küzdelmes, idő- és energiaigényes folyamat. Mi, akik az EMIH és a magyarországi Chábád mozgalom médiumait írjuk, szerkesztjük, alkotjuk, szeretnénk a fejlődés képességét megőrizni magunkban. Folyamatosan azon dolgozunk, hogy olvasóinknak izgalmas és hiteles újdonságokat, híreket, tanulnivalókat nyújtsunk. Adója 2x1%-ának felajánlásával a mi munkákat is támogatja.

Köszönjük, hogy minket választ, ha olvasni és tájékozódni szeretne – köszönjük, hogy minket választ, amikor támogatásáról dönt!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

*Naftali Kraus
Oberlander Mendel
hajvágási ünnepségén
1992 júniusában*

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

VILLAMOSOZHATE SÁBESZKOR A SÓLET?

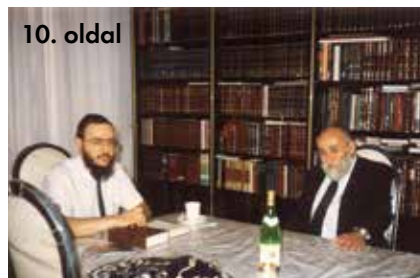
„A háláchá azonban nem közigazgatási határokról beszél, hanem lakott területről. Ha valahol lakatlan terület van két ház között, az már ebből a szempontból nem számít egy településnek, akkor sem, ha közigazgatásilag még egybe tartoznak.”

14. oldal

24. oldal

ABRAHAM TWERSKI RABBI,
A LÉLEK UNORTODOX ORVOSA
„Twerski rabbi úgy véli, hogy a legtöbben a korunkat uraló anyagelvűség és az annak nyomában járó hedonizmus áldozatai vagyunk.”

10. oldal

NAFTALI KRAUSRA EMLÉKEZÜNK
„Mindent egynek rendelt alá a sokéves küzdelme során: a magyarországi zsidóság megmentésének az asszimilációval szemben, mert az asszimilációt a holokauszttal összemérhető veszélynek tartotta.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Mit tanulhatunk
egy kisbabától?
- 41 Hírek

REBBE

- 51 Semmi haszna, ha valakit
„antiszemitanak” bélyegzünk
A Lubavicsi Rebbe
a politikusokkal való viszonyról

HOHMECOLÓ

- 61 Kultúrtörténész konyhában
és kabarében
Interjú Körner Anrdással
- 91 Magyar-zsidó múltak
és égtájak
Konferencia a diaszpóráról
Molnár Zsófia írása

JIDDISKÁJT

- 101 Segítőkéz barát és kíméletlen
kritikus – Naftali Krausra
emlékezünk
- 141 Átvillamosozhate a sólet
Budára sábeszkor?
Oberlander Báruch
rabbi írása

KILE

- 181 Értékalapú közösséget
teremtünk, nem feléljük,
amit kapunk
Interjú Nógrádi Bálinttal, az
EMIH gazdasági igazgatójával
- 211 Tudás, megértés és bölcsesség
Új utakon a Milton
Friedman Egyetem
Interjú Pártos Ferenccel
- 241 Abraham J. Twerski
Ortodox rabbi és a lélek
unortodox orvosa
- 261 Judapest Anno
Málló pompa az iparbárók
nyughelyén
Cseh Viktor írása

MISPÓHE

- 301 MMM – purim micvái
A sláchmónesz vissza(t)ér

ÉCESZGÉBER

- 321 Cselekvő pozitív identitás
vagy lelkiismeret-nyugtató
sóhajtozás
Köves Slomó rabbi írása
- 341 Eszter királyné meséje – mese

A DÉL-KOREAI CHÁBÁD RÉSZVÉTELE A TÉLI OLIMPIÁN

Bár a helyi zsidó közösség kis létszámú, a téli olimpia miatt sok zsidó érkezett az országba. A Chábád-mozgalom képviselői nagy erőfeszítéseket tettek, hogy senki se szenvedjen hiányt, aki kóser ételeket vagy zsinagógát keres. A rendezvény idejére ideiglenes éttermet nyitottak a helyszínen, a sportolók számára az olimpiai faluba szállították ki az ételt. „Ez lesz az első eset, hogy ekkora tömeg rendelkezésére kell állnunk” – mondta *Osher Litzman* rabbi, aki tíz éve vezeti a szülői lubavicsi kirendeltséget.

A koreaiak komoly érdeklődéssel fordulnak a zsidó hagyományok és Izrael felé. „A koreai anyákat különösen az foglalkoztatja, hogy miért lett annyi zsidóból világhírű tudós” – mondta *Young-sam Ma* nagykövet. Litzman rabbi azt is elmondta, hogy Dél-Koreában az antiszemitizmus ismeretlen fogalom. „Áldottnak érezzük magukat, amiért egy olyan országban élhetünk, mely nagyra tartja a zsidókat és Izraelt.”

A koreaiak komoly érdeklődéssel fordulnak a zsidó hagyományok és Izrael felé. „A koreai anyákat különösen az foglalkoztatja, hogy miért lett annyi zsidóból világhírű tudós” – mondta *Young-sam Ma* nagykövet. Litzman rabbi azt is elmondta, hogy Dél-Koreában az antiszemitizmus ismeretlen fogalom. „Áldottnak érezzük magukat, amiért egy olyan országban élhetünk, mely nagyra tartja a zsidókat és Izraelt.”

A SZOCHNUT ELNÖKE: MAGYARORSZÁG FONTOS SZÖVETSÉGESE IZRAELNEK

Idén Magyarországon tartották a *Szochnut* európai kiküldöttjeinek éves találkozóját. Ez alkalomból Budapestre érkezett a szervezet elnöke, *Natan Sharansky* is és látogatást tett *Semjén Zsolt* miniszterelnök-helyettesnél. A találkozón a résztvevők elismerték azt a támogató hozzáállást, amelyet Magyarország tanúsít Izrael irányába az EU és az ENSZ szervezeteiben, és egyetértettek abban is, hogy a két ország fontos szövetségese egymásnak.

Semjén Zsolt tájékoztatást adott a kormány zsidó közösségekkel való együttműködéséről. Sharansky elmondta, hogy a Szochnut figyelemmel követi az európai zsidók helyzetét. Elmondása szerint Magyarországról nagyon kevesen alijáznak, ami azt is jelzi, hogy itt nem kell komoly fizikai fenyegetettséggel számolniuk a zsidóknak. Ezzel kapcsolatban Semjén Zsolt megköszönte az EMIH-nek és Köves Slomónak, hogy segít a zsidó élet megújításában, és hogy munkájával hidat képez Izrael és Magyarország között.

AZ EGYKORI ZSIDÓTÖRVÉNYEKET OSZTOTTÁK KI AZ „EMLÉKMISE” ELŐTT

A Horthy Miklós Emléktársaság szervezésében 2018. február 11-én délelőtt úgynevezett „emlék-istentisztelet” tartottak a kormányzó halálának 61. évfordulója alkalmából a – Szabadság téri Református Egyházközség által fenntartott – Hazatérés templomában. A Tett és Védelem Alapítvány önkéntesei az egykori zsidótörvények szövegeit tartalmazó kiadványt osztottak ki az érdeklődőknek. „Egyes tévhitekkel szemben az antiszemita törvények nemcsak a Horthy-korszak végére voltak jellemzők, hanem szellemiségük áthatotta a rendszert, a Numerus Clausustól az egyre keményebb faji törvényekig” – emelte ki *Szalai Kálmán*, a TEV titkára a sajtónak tett nyilatkozatában, hozzátéve, bíznak benne, hogy a korszak négy jellegzetes jogszabályának szöveghű megismerése közelebb vihet Horthy Miklós és az általa fémjelzett kor pontosabb megismeréséhez.

TÖBB EZER EURÓPAI ZSINAGÓGA EGYETLEN TÉRKÉPEN

Az európai zsidó örökség jelentőségére hívja fel a figyelmet az az interaktív térkép, amely a kontinensen található zsinagógákat mutatja be. A *historicsynagogueurope.org* nevű oldalon 3000-nél is több épületről adnak részletes leírást. A projektet a *Foundation for Jewish Heritage* (FJH) nevű szervezet indította el, amely munkájával a zsidó örökség védelmére, valamint a rossz állapotban lévő épületek felújítására igyekszik támogatást nyerni. A térkép elkészítésére a jeruzsálemi Héber Egyetemen működő Zsidó Művészetek Központját kérték fel.

„A második világháborút megelőzően közel 17 ezer zsinagóga volt Európában” – mondta *Michael Mail*, az FJH igazgatója a projekt elindításakor a brit parlamentben. – „Mostanra ebből mindössze 3318 maradt, és csak egynegyede funkcionál zsinagógaként.” – közölte Mail.

SEMMI HASZNA, HA VALAKIT „ANTISZEMITÁNAK” BÉLYEGZÜNK

A LUBAVICSI REBBE A POLITIKUSOKKAL VALÓ VISZONYRÓL

A lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi számtalan befolyásos, kisebb-nagyobb hatalommal bíró emberrel tartott kapcsolatot. Rendszeres látogatói voltak az Egyesült Államok döntéshozó és a világ számos zsidó szervezetének vezetője éppúgy, mint Izrael Állam nagyjai. Politikusokkal szerzett tapasztalatait egy hozzá címzett levél utóiratában foglalta össze.

ELSŐDLEGES CÉL: BÁTÓRITANI POZITÍV TETTEKRE

Szeretnék hozzáfűzni valamit ahhoz, amit levedben a szóban forgó személy jelleméről írsz.

Remélem, egyetérthetünk abban, hogy ami az úgynevezett „befolyásos” embereket illeti, akár Washingtonban működnek, akár másutt, az elsődleges cél az kell legyen, hogy meggyőzzük az ilyen embert, és bátorítsuk, használja befolyását jó célokra, minden és akármelyik olyan jó cél érdekében, amely számunkra fontos. Üdvözlünk kell minden olyan nyilvános gesztust, amely közéleti támogatást nyújt valamely jó ügynek, különösen akkor, ha remélhetjük, hogy az illető gesztust további hasonló gesztusok követik a jövőben. A lényeg itt annak a személynek a nyilvános állásfoglalása, akiről a leved szól, egy olyan ügyben, amely a szívedhez közel áll. Azt hiszem, nem ez az első ilyen eset, és remélem, nem is az utolsó.

MOTIVÁLJA-E A POLITIKUSOKAT A MEGGYŐZŐDÉS?

A hozzá hasonlókkal szerzett tapasztalataim – bár az érintettel nem találkoztam személyesen – arról győztek meg, hogy a politikusokat inkább motiválja egy-egy ügy célszerűsége-hasznossága, mint bármiféle meggyőződés. Másképpen mondva: nyilvános állásfoglalásaik nem rendíthetetlen elvekből és hitelvi meggyőződésből erednek. Ezért a legtöbbjük, ha nem is mind, kész megváltoztatni álláspontját, az idő, a hely és más tényezők függvényében.

Azt hiszem tehát, hogy a megfelelő közelítés az ilyen emberhez egy zsidó vezető részéről nem szabad, hogy merev legyen! Szabálynak mondhatjuk, hogy hidegháborút viselni ilyen esetekben semmiféle haszonnal nem jár, abból ugyanis gyakran lesz valódi háború; és annak sincs semmi haszna, ha valakit „ellenségnek” vagy „antiszemitának” bélyegzünk, akármilyen nagy is a kísértés, mert mondjuk az illető vadul tagadja a vádat. Az ilyesmi csak rosszat hozhat. Éppen ellenkezőleg kell eljárni: támogató hozzáállást tanúsítani, legalább nyilvánosan. Barátból sosem lehet túl sok, s ha címkéket ragasztunk másokra, azzal aligha nyerhetünk újabbakat.

Számtalan esetet idézhetnénk, amikor a fenti hozzáállás jó eredményre vezetett. Hogy csak egy jól ismert esetet idézzek – a Moral Majority nevű szervezet vezetője időnként rendkívül kellemetlen dolgokat mondott nyilvánosan, különösen amit a missziós tevékenységről mondott néhány hete. Izrael Állam kormánya mégis komoly erőfeszítéseket tett, hogy a támogatását megnyerje stb. stb.

FELELŐS ZSIDÓ VEZETŐK MINDIG JÓ VISZONYRA TÖREKEDTEK

Nyilván nem szükséges rámutatnom, hogy a felelős zsidó vezetők mindig is jóban igyekeztek lenni, sőt szívélyes viszonyt ápoltak Carter elnökkel és elődeivel is, egészen Rooseveltig visszamenőleg, tekintet nélkül arra, hogy azok időnként nyíltan tanúságot tettek a zsidósággal és a zsidó ügyekkel kapcsolatos negatív előítéleteikről.

A mondott hozzáállás bölcsességét tanúsítja az a tapasztalt is, amit a vasfüggöny mögött élő zsidóság megsegítése tárgyában szereztünk. Egyesek azt hangoztatják, hogy a szovjetellenes demonstrációk és egyéb hasonló akciók veszik majd rá a Kremlt, hogy a politikáján változtasson. Mások, jómagam is köztük, úgy hiszik, hogy a „csendes diplomácia” hatásosabb, de mindenesetre nem kártékony. Sokszor kérleltem és sürgettem – természetesen a színpalak mögött – a zsidó vezetőket, hogy tegyék magukévá ezt a megközelítést. Sajnos, hiába.

Ezért írtam ezt az utóiratot a levedhez, amely záradéknak történetesen semmi köze ahhoz az emberhez, akiről te írtál nekem – remélem ugyanis, hogy a befolyásodat barátaiddal együtt, akik a zsidó ügyekben aktívak, a fent vázolt irányban fogod érvényesíteni.

5744. sziván 3.
[1984. június 3.]

M. Schneerson

KULTÚRTÖRTÉNÉS KONYHÁBAN ÉS KABARÉBAN

Körner András kultúrtörténész könyvei különleges rálátást adnak a magyar zsidók mindennapi életére a kiegyezés és a második világháború közötti korszakban. Finom érzékkel különbözteti meg a zsidó társadalmi csoportokat és mutatja be mindennapjaikat, a munkától a szórakozáson át a tanulásig, a lakhelyek különbözőségeitől az étkezéskultúráig. Művei egymás után jelennek meg magyarul és angolul, ő a magyar zsidóság történetének talán legismertebb képviselője az Egyesült Államokban is. Az Amerikában élő, de éppen Budapesten kutató történészt kérdeztük következő munkáiról. **DOMBI GÁBOR ÍRÁSA**

KÖRNER ANDRÁS (1940) FŐ MŰVEI:

KÓSTOLÓ A MÚLTBÓL – Egy XIX. századi magyar zsidó háziasszony mindennapjai és konyhája
HOGYAN ÉLTEK? – A magyar zsidók hétköznapi élete 1867-1940. 1-2. kötet
EGY VONAKODÓ ZSIDÓ (esszék, elbeszélések)
A MAGYAR ZSIDÓ KONYHA
 – Kultúrtörténet 77 autentikus recepttel

– Alig érkezettél Budapestre és máris elmélyülten dolgozol.

– Több feladaton is. Megjelenés előtt áll a könyvem, *A magyar zsidó konyha* angol verziója. Azért igényel a fordításon túl komoly munkát, mert ami ismert és természetes a magyar olvasónak –, a helyszínek, a nálunk közismert személyek, a magyaros ételek – az amerikai olvasóknak nem az. Többnyire ők nem sétáltak a Király utcában. Ezért az angol nyelvű kiadás – amit a CEU Press gondoz – jóval nagyobb terjedelmű lesz.

Szinte minden könyvem megjelent mindkét nyelven is. Ahogy az előző könyveim bemutatójának, valószínűleg ennek is a New York-i Center for Jewish History fog otthont adni. Ez egy elegáns épület, amelyben a zsidó történelemmel, kultúrával foglalkozó több kutatóintézetet kívül múzeumok és egy nagyszerű könyvtár is található. Például ott van a Leo Baeck Insti-

tute – ami a német nyelvű zsidóság történetét kutató legnagyobb intézmény a világon. Ennek 350 fős előadótermében lesz a bemutató. Szerencsémre sem a téma iránt érdeklődő magyar, sem az amerikai közönségnek nem kell már bemutatkoznom. „Csak” melózni kell. Ezt pedig borzasztóan élvezem.

– Mik lesznek a következő köteteid?

– Három könyv is készül. Csak az egyik jelenik majd meg magyarul, a Corvinánál: XX. század eleji irodalmi szanzonekból álló antológia és mellettük egy hosszasan történelmi tanulmány.

– Kottát is közölsz?

– Manapság már kevés ember zongorázik... Engem mostanában nem annyira a zeneszerzők, mint a szanzonekat író költők foglalkoztatnak. Babits is írt kettőt. De például Gábor Andor, Szép Ernő és Heltai szinte tömegével írtak ilyen dalokat.

– *Tehát a magyar szanzonek kultúrtörténete készül?*

– Inkább csak válogatás és egy történelmi esszé, ami azt elemzi, hogy miért foglalkozott Magyarországon ilyen sok jeles költő szanzoneirodalommal. Ez nem volt világjelenség.

– *Hazai zsidó specialitás?*

– Bizonyos fokig igen. Ez egy megélhetési lehetőség volt. De van zsidó vonatkozása, mert a verseknek és szanzoneknak ugyanaz volt a célközönsége: a budapesti polgárság. Ennek pedig nagyon jelentős része, több mint a negyede valamilyen formában kultúrafogyasztó zsidó volt. De ugyanaz volt a kabarék, valamint *A Hétben*, a *Pesti Naplóban* és más lapokban megjelent versek közönsége is. A költő a kabarén

keresztül közvetlen kapcsolatot talált a közönséggel, a dalokban tudott reagálni a napi problémákra: nincs vízszolgáltatás, a zsidóknak is karácsonyt kell ünnepelniük stb. Németországban is voltak komoly költők, akik foglalkoztak szonon-írással, de nagyságrendileg kisebb arányban vettek ebben részt jelzett költők. Szerintem Magyarországon a komoly, jelentős költők körülbelül 30 százaléka foglalkozott ezzel, az említettekén kívül Ignotus, Kiss József, Karinthy Frigyes és mások is, valamint olyan jeles írók, mint Molnár Ferenc vagy Nagy Endre. Az általam vizsgált időszak határát 1930 körül húzom meg.

– *A kabaré műfaját nem szorította ki a mozi és a többi szórakozási lehetőség?*

– Amikor én gyerek voltam, még javában volt kabaré a 40-es évek végén, sőt az 50-es évek elején is. A kommunizmus alatt is volt kabaré, de egyre korlátozottabban. És érdekes módon a rendszerváltással meg is szűnt a klasszikus kabaré. A napjaink stand-up comedy-je már teljesen más műfaj.

A magyar kabaré sajátossága volt az is, hogy politikailag jóval konzervatívabb volt, mint a német és a francia. A pesti polgárság meglehetősen konzervatív volt. Nem volt jobboldali, de nem volt szocdem, nem volt kommunista, és az avantgarde sem nagyon érdekelte. A német kabaréban jelentős volt a dadaista, anarchista, sőt meredeken baloldali kabaré. A könyvemben ennek lényegét, társadalmi okait próbálom megragadni. A magyar kabaréről eddig elsősorban az előadók szemszögéből írtak. De szerintem rá kell mutatni, hogy miben és miért különbözött a magyar kabaré a külfölditől, annak ellenére, hogy például a kétnyelvű színészek, szerzők számára átjárás volt Bécs és Budapest között. A bécsi kabaré is más volt, bár még leginkább az hasonlított a pestire. De Ausztriában is a jelentős költők kisebb hányada dolgozott a kabaréknak, mint nálunk, és viszonylag konzervatívabb volt e műfaj, mint Németországban. De

remélem, a kötetben néhány száz szonon szövege megjelenik, ízelítőt adva erről a világról.

– *És a másik két kötet?*

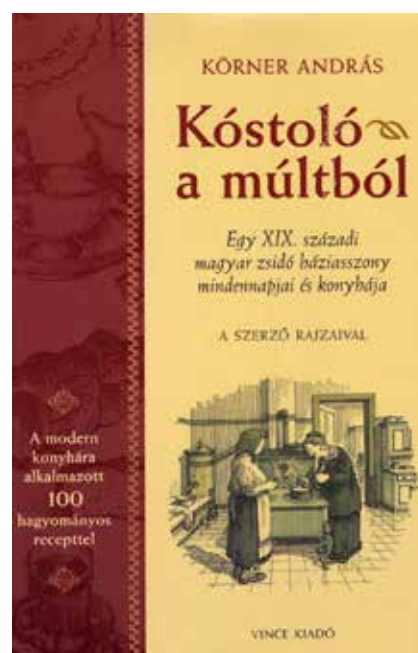
– Szeretnék bemutatni elfelejtett magyar zsidó szakácskönyveket az angol nyelvű olvasóknak – bevezető esszéekkel.

Míg az első magyarországi zsidó szakácskönyv 1840-ben jelent meg Pozsonyban, németül, a második 1854-ben immár Pesten – *jiddis nyelven*. Ez azért nagy szenzáció, mert a kötetnek csak a címe volt ismert a nemzetközi szakirodalomban; mindenki azt hitte, hogy egyetlen példány sem maradt fenn belőle. Ám mégis sikerült fellelnem egyet az amszterdami Egyetemi Könyvtárban. Egy másolata van Budapesten, az ELTE Hebraisztika tanszékén. A kötet szenzációja az is, hogy több mint 40 évvel előzte meg a második jiddis szakácskönyvet, ami Vilnában jelent meg 1896-ban. Azután ugyan tömegével jelentek meg jiddis szakácskönyvek Amerikában, de Magyarországon ilyen soha többé nem látott napvilágot.

E jiddis szakácskönyvet faksimile kiadásban angol fordítással jelentetnénk meg, egy bevezető esszé kíséretében, ami történelmi háttérrel ad kötetnek, s bemutatja a korabeli pesti polgárságot. Az is érdekessége, hogy bár Pesten adta ki M.E Löwy a Király utcából, mégis egy bécsi nyomda nyomta. Ez a Löwy cég volt a legrégebbi pesti zsidó kiadó, amelyet 1786-ban alapítottak a Király utcában, s még több mint 100 éven át működött.

A másik kötet szintén szakácskönyv, de ez immár német nyelven jelent meg 1876-ban. Kiadója eredetileg Max Dessauer volt szintén a Király utcából. Akkoriban a kiadók nem önállóan működtek, mint a maiak: könyvet vagy a nyomda jelentetett meg – mint Dessauerék – vagy egy könyvesbolt.

Az 1876-os német szakácskönyv Therese Lederer alkotása, akiről eddig – sajnos – nem sikerült megtudnom semmit. Talán még sikerül. Akkoriban nagyon sok sza-

kácskönyvet álnéven adtak ki, de valószínűleg a *Therese Lederer geborene Kraus* nem álnév. Feltételezem, hogy a hölgy úgy 50 éves lehetett, a férje talán még idősebb, aki a XIX. század elején születhetett.

Azt tudni kell, hogy a legkorábbi zsidó szakácskönyvek nem zsidók olyan értelemben, hogy zsidó specialitások hiányoznak belőlük. Annyi bennük csupán a „zsidóság”, hogy különválasztják a tejes és a zsíros recepteket, és a keresztény recepteket úgy alakítják át, hogy a zsíros ételekbe ne kerüljön tejtermék. De ezen szakácskönyvekben nincs még se sólet, se kugli, se barhesz. Viszont Therese Lederer 450 receptjéből már 30 igazi zsidó recept. Az ő könyve egy ma is jól használható, nagyszerű munka.

– *Mi ezeknek a szakácskönyveknek a kultúr-történelmi unikuma?*

– E pesti szakácskönyvek nagyon élénk kultúrát jeleznek. Therese Lederer könyvének első kiadása után 1880 körül megjelent Frankfurt am Mainban egy másik, Sarah Cohn által, de a receptek körülbelül felét a pesti Lederer-féle könyvből másolta. Az első magyar nyelvű szakácskönyv, amely 1899-ben jelent meg, szintén nagyrészt ennek az 1876-os német könyvnek a – néhány helyen téves – fordítása.

- Kipróbáltad valamelyik receptet?
 - Egyiket sem, mert ezeket most főleg dokumentumként kezelem. A legújabb könyvem, *A magyar zsidó konyha* sem elsősorban szakácskönyv, hanem kultúrtörténet. De talán majd később kipróbálok belőle néhányat.

Én most a receptek származási helyét, eredetét kutatom, valamint azt, hogy az étkezéskultúrában hogyan különböztek Magyarország különböző régióiban élő zsidó csoportok. Mert voltak különbségek az ortodoxián belül is. Mint mondtam, én nem szakácskönyvet akartam írni, hanem kultúrtörténetet. Például a gefilte fis főleg csak Kelet-Magyarországon volt ismert, még Pesten is főként csak az ilyen származású családokban. A gefilte fis Magyarországra a jiddis nyelvű, keleti bevándorlókkal együtt került. A más, nyugati hátterű zsidó bevándorlók – így az én családom – egyszerűen nem ismerték.

A *Kóstoló a múltból* című könyvem is elsősorban kultúrtörténeti mű, bár annak receptjeit meg lehet főzni, mert átdolgoztam őket a modern konyha igényeinek megfelelően. Nem az volt a célom azzal a művel, hogy összegyűjtsem a legjobb zsidó recepteket, hanem az, hogy egy

zsidó nő konyháját, háztartását és életmódját mutassam be mikro-történelemként. Ezért csak azokat a recepteket vettem be a könyvbe, melyeket dédanyám megfőzött és a kézírásos receptgyűjteményébe lejegyzett, még akkor is, ha mai ízlés szerint nem mindegyik volt kiváló étel. A prioritásom az volt, hogy a recept autentikus legyen, s nem az, hogy a legjobb. Bár a *Kóstoló a múltból* felerészben valóban szakácskönyv – de nem mindennapos használatra. A legutóbb megjelent *A magyar zsidó konyha* című munkámban viszont a recepteket dokumentumként közöltem, pontosan úgy, ahogy az eredeti forrásmunkákban szerepeltek. Bár elég jól értek a főzéshez-sütéshez, ha itt-ott észre is vettem bennük valamilyen hibát, nem próbáltam korrigálni sem a receptet, sem a recept nyelvvezetét.

1945 előtt 12 zsidó szakácskönyv jelent meg Magyarországon, s ezek negyede fordítás. Ám kivétel nélkül kóser szakácskönyvek. Meglepő le-

het, de ez egyáltalán nem természetes. Ugyanis az Amerikában megjelent XIX. századi szakácskönyvek szinte mindegyike tréffi, s ennek társadalmi okai voltak. Akkoriban az amerikai zsidók nagy százaléka német zsidó eredetű volt, s túlnyomó többségük a zsidó reformmozgalom követője, akik nem tartottak kóser konyhát. Igaz, nem szerepel sertéshús és -zsír a könyvekben, de tartalmaznak rák és kagyló ételeket is.

A reformzsidókat nem szabad összekeverni a neológokkal. Magyarországon a neológok jelentős része kóser háztartást vezetett a XIX. században. Úgy tartották, hogy a neológia három pillére a kasrut, a szombat és a mikve. Bár szerintem a nők kis része járt mikvébe, de mindenesetre a mondás jól hangzott.

- Végül is, ahány zsidó élt Budapesten, ahhoz képest nagyon kevés mikve volt.

- Erről van szó. De a lényeg, az hogy ez volt az irányelv.

Magyar-zsidó identitás: ÚJ KORSZAKHATÁRHOZ ÉRKEZTÜNK?

Nagyszámú érdeklődőt látott vendégül az Óbudai Zsinagóga február 11-én. A meghívó „minikonferenciára” szólt a „zsidó szakadásról”, amely a zsidó irányzatok hivatalos szétválását és önálló hitközségek megszervezését jelentette 1867 és 1872 között.

A rendezvény első részében Fenyves Katalin kultúrtörténész, főiskolai docens kérdezte az Amerikában élő Körner András, aki mindmáig az első és egyetlen módszeres és rendszeres kutatója a magyar zsidók életmód-történelemnek. A magyar zsidók hétköznapi életének ez előadáson is bemutatott aspektusai érzékenyen világítottak rá a holokauszt előtt Magyarországon élt zsidók sokféleségére. Mint Körner kiemelte: e sokféleség összefüggött a magyar zsidók (többsirányú) eredetével, kulturális és vallási hátterével. Az előadás képet adott az életmód, az oktatás, a mindennapi és társadalmi élet változatosságáról is.

A második részben Köves Slomó történészként tartott előadást. A Debreceni Egyetemen doktorátust szerzett rabbi a zsidó vallásszakadás szakértőjeként a zsidóság és a közpolitika viszonyát elemezte a különböző történeti korszakokban. Tézise, hogy a zsidó identitásformák választásához a társadalmi környezet véleménye, hatása meghatározó volt az elmúlt kétszáz évben. Ebben komoly jelentőséget tulajdonított a zsidó önreflexivitásnak, önkép-vizsgálatnak, s annak, hogy az állam, illetve a közpolitika zsidósághoz fűződő viszonya erőteljesen befolyásolta a magyar nemzethez igazodni vágyó zsidók önképét is. A mélyreható elemzést azzal zárta, hogy úgy látja, olyan korszakhatárhoz érkeztünk el, amikor az új nemzedék új, pozitív zsidó identitás-modellt alakít ki, ahol a vallás és a valláson alapuló szellemi örökség áll a zsidó identitás középpontjában.

MAGYAR-ZSIDÓ MÚLTAK ÉS ÉGTÁJAK

KONFERENCIA A DIASZPÓRÁRÓL

kisebb-nagyobb mértékben a második-harmadik generáció is: „meg kell látnunk és ismernünk közösségeink sokszínűségét, és ebben a folyamatban különösen fontos a kulturális párbeszéd” – hangsúlyozta.

Köszönhetően a 2011-ben létrehozott diaszpóratanácsnak, Magyarország diaszpórapolitikája egyre aktívabb: munkájában mára 83 szervezet vesz részt és foglalkozik – többek között – oktatásfejlesztéssel, a gazdasági kapcsolatok erősítésével vagy a diplomácia erőteljes fejlesztésével. Komoly lépéseket tesz továbbá egy emigrációs központ létrehozására.

Diaszpóra: (diaspora, ógörög nyelven: διασπορά – jelentése: magok elvetése vagy szétszórása) valamely etnikumra, vallás követőire, illetve közösségre utal, akik külső kényszer hatására elhagyni kényszerülnek szülőföldjüket, majd a világ valamely táján más népek közé szóródva/szétszóródva folytatják életüket, építik kultúrájukat.

2016-ban elkészült a Magyar diaszpórapolitika – Stratégiai irányok című dokumentum is, mely rögzíti, hogy a „külhoni régióban és a diaszpórában élő magyarság szellemi és gazdasági szempontból is kivételes erőforrás”. Ahhoz, hogy ez a dokumentum elkészülhessen, mintegy negyven ország diaszpórapolitikáját nézték át. Köztük olyan „hagyományos” diaszpóraországok politikáját, mint Írország vagy éppen Izrael, mely országok évtizedek óta sikeresen élnek a diaszpóra nyújtotta lehetőségekkel.

Novák Attila, a Molnár Tamás Kutatóintézet főmunkatársa köszönetet mondott a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatásáért, mely nélkül nem jöhetett volna létre a

Nekünk, zsidóknak nem ismeretlen a diaszpóra kifejezés: őseink már az i.e. VI. században, Nagy Sándor uralkodása idején megtapasztalhatták, milyen, amikor az ember kénytelen elhagyni szülőföldjét. Azt hinnénk hát, hogy egy ilyen régmúltra visszatekintő jelenségről nehéz újat mondani, ám a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen tartott Magyar-zsidó múltak és égtájak elnevezésű konferencia erre tökéletesen rácsafolt. MOLNÁR ZSÓFIA ÍRÁSA

konferencia. Hogy miért jött létre a konferencia, másképpen, egy pszéchi párhuzammal élve: „Miben különbözik ez a konferencia a többitől?” kérdéssel visszautalt az államtitkár szavaira és hangsúlyozta a közös alkotás és a közös gondolkodás fontosságát „Kisebbség és többség között”, vagyis a zsidók és nem zsidók folyamatos egymásra való kölcsönhatását. Úgy fogalmazott: „az általunk képviselt gondolkodásmód a jelen időben is zajló magyar-zsidó történelmet a maga kontinuitásában és egyben teljes hagyományában szemléli, ahol a nagy történelmi kataklizmák is e a folyamatosság borzalmas, ámde a saját történelembe szervesen illeszkedő részét alkotják”.

Hozzátette: „ebben a paradigmában a magyar, zsidó/magyar-zsidó közösségi, nemzeti, a magyarországi és az izraeli nemzetállami tapasztalatok egy közös összefüggérendszer részévé válnak; anyaország, határon túliak és diaszpóra, kisebbség és többség viszonyát lehet vizsgálni e keretben, ahol is egymást átfedve és kiegészítve is szemléljük azt a történeti és társadalmi valóságot, melyet zsidók és nem zsidók létrehoztak – saját hagyományaik alapján, egymással kölcsönhatásban – tájainkon”.

A recept pofon egyszerű: végy néhány érdekes témát, adj hozzá ugyanennyi tudós szakembert és ültess őket egy asztalhoz. Az új perspektíva garantált. *Potápi Árpád János* nemzetpolitikáért felelős államtitkár beszédét az együtt gondolkodás és a kapcsolatépítés fontosságára való felhívással kezdte. Elmondta, hogy bár egyre nő a távol élők száma, az új kapcsolatok szaporodnak és – hála a folyamatosan egyszerűsödő honosítási eljárásnak –, éljen egy magyar ember bárhol is a világban, a magyar nemzet része marad. Hozzátette: a világ egyre több országában felismerik a külhoni élő nemzetársakkal való kapcsolattartás és kapcsolatépítés fontosságát, ami hazánk esetében különösen fontos, hiszen kiterjedt diaszpórák közösség él szerte a világban.

A nagy történelmi traumák hatására a múlt században számtalan magyar zsidó vándorolt ki Európa más országaiba, az Egyesült Államokba vagy Izraelbe. Ezek az emberek nagy veszteségek elszenvedése után hagyták el szülőföldjüket és vitték magukkal tarisznyájukban szülőhazájuk „ízeit, illatait, dalait”, és őrzi ezeket az örökségeket

NAFTALI KRAUSRA EMLÉKEZÜNK

Segítőkész barát és kíméletlen kritikus

Hosszú, éveken át tartó betegség után január 27-én – svát hónap 11-én -, szombaton, pár órával a 86. születésnapja előtt elhunyt Naftali Kraus író, újságíró. Kollégák, barátok, kortársak emlékeznek.

NAFTALI KRAUS ÉLETÚTJA

Naftali Kraus Budapesten született 1932-ben, szüleinek első gyermekeként. A Dob utcában működő ortodox Tajrász Emesz zsidó fiúiskolában tanult, a háborús éveket a gettóban vészelte át. Tanulmányait a felszabadulás után még Budapesten és vidéken, a hajdúhadházi jesivában folytatta, majd 1949-ben alijázott az újonnan kikiáltott Izrael Államba. Itt először a Husztról származó Jiszráel Mose Dusinszky jesivájában tanult, majd két évig szolgált az izraeli hadseregben. Izraelben nősült, három gyermeke és számos unokája, valamint dédunokája született. Felesége révén került kapcsolatba a Chábád mozgalommal és hamar a lubavicsi Rebbe elkötelezett követőjévé vált. Fia, Shmuel Kraus rabbi a Crown Heights-i lubavicsi bét din (zsidó vallási bíróság) titkára, két lánya, Mirjám Seindel Hárpáz és Ráchel Nov Izraelben él.

Újságírói pályafutását 1954-ben kezdte meg, héber, jiddis és magyar nyelven publikált izraeli (*Seárim* és *Mááriv*), amerikai (*Algemeiner Journal*), illetve magyar (*Magyar Rádió*, *Magyar Hírlap*, *Új Élet* és a Chábád Lubavics lapjai) újságokban. Izraeli tudósítóként, illetve a zsidóságot terjesztő, kulturális cikkek írójaként volt ismert újságírói körökben. 2002-ben Hiller István akkori kul-

turális miniszter Pro Cultura Hungarica díjjal tüntette ki.

Naftali Kraus meggyőződéses lubavicsi haszid volt, és igen nagy örömmel töltötte el, hogy az Oberlander házaspár 1989-ben Budapestre érkezett. Teljes erővel vetette bele magát a munkába, segítette az új *sálách*-házaspár működését, és aktívan részt vett a magyar nyelvű publikálásban,

mind az újság-, mind pedig a könyvírás terén. A haszid gondolatokkal, történetekkel teletűzdelt Ősi forrás sorozat hiánypótló volt az 1990-es években öntudatára ébredő magyarországi zsidó fiatalság – és az őket megelőző generáció – számára. A Hayim Halevi Donin rabbi tollából származó, Naftali Kraus fordításában megjelent *Zsidónak lenni* ugyanígy nem

AZ „ÁRVÁK” GYÁMOLÍTÓJA Köves Slomó rabbi megemlékezése

12 éves voltam, amikor megismerkedtem Naftalival. Először csak metafizikai értelemben. Ekkor, 1991-ben adták a kezembe ugyanis a Talmud Tórák országos versenyén első könyvét az „Ősi forrás”-t. Ahogy hazaértem, elkezdtem bújni a vaskos kötetet, ami abban az időben, amikor még alig volt magyar nyelvű zsidó vallási irodalom, igazi gyöngyszem és csemege volt.

De Naftali munkája nem csak a hihetetlen termékeny könyvírásban merült ki. Magával ragadó humora és aktivitása, karizmatikus személyisége mellett a magyar zsidóság iránti elkötelezettsége volt lenyűgöző. Számos Izraelbe vagy Amerikába vándorolt vallásos honfi látogatott haza az elmúlt 30 évben, de nagyon kevesen voltak azok, akik valóban többet tettek a sajnálkozó érdeklődésnél. Naftali a '80-as évek végétől mindent megtett a zsidó vallásos élet felélesztése érdekében. Sőt! Ez volt egyetlen fókuszja nyugdíjas éveiben. Igazi realista, a földön két lábbal álló ember volt, mégse vesztette el a reményt egyetlen percre sem abban, hogy lehet még jiddiskájit csinálni Magyarországon. Határtalan jó szíve volt. Ő és felesége, Bájta minden „árva” magyar fiatalot bármikor melegen fogadtak Tel Aviv-i otthonukban. Sohasem felejttem el, hogyan ápoltak 40 fokos lázzal, amikor 13 évesen Izraelben tanultam. Naftali különleges ember volt. Halálával igazán szegényebb lett a magyar zsidóság.

MORÉNU NAFTALI KRAUS**dr. Haraszi György történész megemlékezéséből**

Mint jó néhány munkájának szerkesztője, elmondhatom, hogy gondolatai, megfogalmazásai, történetei, többnyire a szerzőre való hivatkozás nélkül a mai magyarországi zsidóság szinte valamennyi irányzatában visszhangra találtak. Ez a népdalok névtelen szerzőihez hasonló, mégis ismertség valahol talán az íróember legnagyobb jutalma! Egy ideig az Országos Rabbiképző Intézet – Zsidó Egyetem honlapjának állandó szerzője is volt, ekkor kapta ünnepélyesen a *morénu* címet, de utóbb elvi okokból eltávolodott az intézménytől. N. K. elvei védelmében soha nem ismert tréfát, vitriolba mártott tollal vére menő polémiákat folytatott minden és mindenki ellen, aki szerinte ártalmára volt a jiddiskájtnak.

Egy dolgot azonban senki sem tagadhatott, aki közelebről ismerte. A mindig harcra kész közéleti Kraus (szigorúan így!) mellett ott volt az elbűvölő humorú, mindig életvidám, szolgálatkész, impozáns megjelenésű magánember; barátai, ismerősei, sőt vadidegenek önzetlen támogatója, a megtestesült segítőkészség, jótékonyág. Aki valamelyik írásáért haragudott rá, az is megbékélt vele, ha néhány percet eltöltött a társaságában.

Bár az ő lelkialkatával nehéz lesz, nyugodjék békében!

hiányozhatott a zsidóság iránt érdeklődők könyvespolcáról.

Összesen 31 könyve jelent meg magyarul, melyek témájukban elsősorban a zsidóság különböző aspektusait – például a hetiszakaszoikat, ünnepeket, haszid legendákat, a Tánách, vagyis a zsidó Biblia különböző könyveit – dolgozzák fel. A méltán népszerű *Ősi forrás* sorozat a maga 24 kötetével széles és átfogó betekintést nyújt a zsidó gondolkodás, irodalom és történelem, valamint a zsidóság hétköznapijainak és ünnepeinek világába.

Sajátos, narratív jellegű stílusban megírt műveit életrajzi elemekkel, anekdotákkal, az olvasóhoz való közvetlen – igencsak szókimondó – kiszólásokkal fűszerezte, élővé téve az elbeszéléseket. Bármely témáról írt is, nem hiányozhatott alkotásából a sajátos, fanyar humor, és a néhol éppen csak megbújó, máshol pedig élesen felszínre kerülő kritikus hangvétel. Ez a stílus jellemezte izraeli újságírói pályafutását is, héberül sem rejtette véka alá gyakran markáns véleményét, akár Izraelről, akár Magyarországról, politikáról, vagy vallási életéről volt szó.

Az áldozat visszatér a tett színhelyére című önéletrajzi regénye 2002-ben látott napvilágot. A könyv segítségével nemcsak a termékeny író életével és munkásságával ismerkedhetünk

meg, hanem képet kaphatunk a huszadik század történelmi változásairól, magyarországi politikai, vallási és egyéb szempontból jelentős egyéniségeiről is. Magyarországhoz, a magyar történelemhez fűződő ketts viszonya is kifejeződik ebben a munkában. Naftali Kraus gyermekkorát a náciizmus egyre sötétebb felhője árnyékolta be, kiskamaszként gettóba zárva, állandó rettegésben kellett élnie. Ugyanakkor ez volt az az ország, ahova első emlékei fűzték, és az érzelmi kapocs örökre megmaradt. Egész életében kiemelkedően fontosnak tartotta, hogy tudásával gyarapítsa, gazdagítsa a magyaror-

szági zsidóság ismereteit saját népéről és kultúrájáról, és hozzásegítse az éppen magukra találókat ahhoz, hogy elindulhassanak a zsidóság megismerésének útján. Ennek az ismeretterjesztő munkának szentelte élete, illetve munkássága igen jelentős részét.

Írói működésének azonban csak egy részét teszik ki a kötetek. Újságíróként, a fent említettekén kívül, lubavicsi haszid elköteleződésének szellemében, kiemelkedő szerepet vállalt a zsidóság szélesebb közönséggel való megismertetésében a magyarországi Chábád kiadványain keresztül is. Így hosszú éveken át volt állandó munkatársa a *Gut sábesz* című hetilapnak, illetve az *Egységnek* is. A kor szellemét követve az internetes sajtóban is megjelentek az írásai, a *zsido.com* rendszeres szerzője volt, 2008 és 2014 között pedig saját blogot vezetett *judajizmus.blogspot.co.il* címen. A Chábád kiadványaiban, illetve az internetes felületeken megjelent írások követik Naftali Kraus könyveinek tematikáját és stílusát, közérthető, közvetlen és könnyen elérhető formában szólnak a zsidóságot éppen felfedező, illetve abban magyar nyelven elmélyedni kívánó olvasó számára.

Naftali Kraus halálával a magyarországi zsidó élet, és azon belül a lubavicsi közösség igen értékes és eredeti tagját veszítette el. Emléke legyen áldott!

A KOMPROMISSZUMOT NEM ISMERŐ TANÍTÓ**Dr. Feldmájer Péter, ügyvéd, a MAZSIHISZ egykori elnökének megemlékezése**

Naftali Kraus nemcsak tanította, nemcsak ismerte az őseinktől reánk maradt törvényeket, de azok szerint is élt és hitte, hogy azokat át kell adnia a megmaradt, tudását és hitét vesztett magyar zsidóságnak. Hitbéli kérdésekben kompromisszumot nem ismert, igazi tanítónaként nem csak saját magától, mindenkitől a maximumot követelte meg.

Példátlan munkabírása, a magyar nyelv kifogyhatatlan csodáinak ismerete és használta, tettei és szavai egysége, egyaránt hitelessé tette őt, barátai és ellenfelei, hittestvérei és a hitetlenek, kedvelői és gyűlölői előtt. Olyan munkát végzett el, amely nem az ő dolga lett volna, de azok, akik ezért rangot, dicsőséget, pénzt kaptak, nem végezték el feladatukat, mert tudatlanok, lusták és hitetlenek voltak. Ő megtette helyettük is, bízva az Örökkévalóban, alázattal, a siker halvány reménye nélkül, remélve, hogy talán hagy némi nyomot az új zsidó nemzedékek lelkében és fejében. Ahogy mifelénk mondják, „Legyen neki könnyű a Föld.”

AKI FELTETTE A MEZUZÁT
Benedek István Gábor író
megemlékezéséből

Tisztelettel, megbecsüléssel gondolok a sok szenvedés után meghalt barátomra, aki szellemi értelemben gazdagította életemet, munkámat. Aki barátja, segítőtje volt fivéremnek élete utolsó időszakában is, s aki lakásom ajtajára felhelyezte a zsidó otthon jelképét, a mezuzát.

AKITŐL NAFTALI KRAUS FÉLT
Salamon Miklós, Naftali Kraus
barátjának megemlékezése

Mindent egynek rendelt alá a sokéves küzdelme során: a magyarországi zsidóság megmentésének az asszimilációval szemben, mert az asszimilációt a holokauszttal összemérhető veszélynek tartotta. Hangoztatta, hogy ebben a harcban nem fél senkitől, kivéve... és ilyenkor felfelé mutatott ujjával.

Azonban az Írók Boltjában tartott egyik könyvbemutatóján, amikor egy ultrajobboldali csoport egy fenyegető hangvétellű, ellene szervezett tüntetést tartott, láthatóan megszeppent. Mellette ültem, próbáltam megnyugtani. És halkán emlékeztettem, hogy hiszen a kint randalírozók nem ... és mutattam felfelé. Elmosolyodott és azt válaszolta: „Ez csupán a gettóból kimenekített testem zsigeri félelme. De a lelkem most sem fél!”.

AZ ELSŐ SÁBESZ IZRAELBEN
Davidovics Jiszráél megemlékezése

1988. április 15., péntek. Életem első repülőútja. Először egyedül az ismeretlenbe.

„Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj” – gondolom. Ez az idézet ismerős számomra. Ez talán az utolsó ismert szöveg a következő napokon. Egy hosszú szakállas katonatiszt, mint később megtudom, hogy egy őrnagyi rangú táborigabbi, kivisz a reptérről minden bürokrácia nélkül. Kint várt Naftali.

... Mindjárt sábesz. Rohanunk a zsinagógába. Fialok, öregek, feketék, fehérek. Úristen, ezek mind zsidók?! Ezek tartják is a vallást?! Ezeregy kérdés és ezeregy válasz. ... Hogy lehet valaki egyáltalán vallásos a XX. században? Délelőtt mindenki a hírhedt terrorista, Abu Jihad meggyilkolásáról beszél. Nekem fogalmam sincs arról, hogy az ki. Az iszlámról annyit tudok kb., ami az Egri csillagokban le van írva.

Naftali, mint ismert újságíró, az események közepén áll. „Ezek a mieink voltak. Naná, mert az eszkimók!” (Hivatalosan ezt csak 2012-ben ismerték el az izraeliek.) Egy ajándék bőrkötésű zseb-imagyönyvvel és sok átgondolnivalóval fejeződött be a sábesz és kezdődött el az izraeli út.

Naftali ben Jicchak – nyugodj békében! Köszönök mindent!

AZ ÍRÁSAIVAL SZOLGÁLTA A ZSIDÓSÁGOT Oberlander Báruch rabbi megemlékezése

Amikor megkaptuk a feleségemmel a Rebbe felkérését, hogy költözzünk Magyarországra, rögtön arra gondoltam, hogy fel kell vennem a kapcsolatot Naftali Kraus-szal. Az *Algemeiner Journal*ben rendszeresen megjelenő jiddis nyelvű cikkeiből tudtam, hogy szívügye a magyar zsidóság sorsa. Ezek a cikkek komoly forrást jelentettek számomra az akkori magyarországi zsidó élet megismeréséhez. 1989 nyarán írtam neki levelet, és napokon belül gyorspostával jött egy hosszú-hosszú válasz. Nagy örömeimnek adott hangot, hogy végre lesz lubavicsi rabbi Magyarországon. Attól a perctől kezdve vagy tizenöt éven keresztül szinte napi kapcsolatban voltam vele, jöttek-mentek – kezdetben a faxok, később az emailek – New York és Tel Aviv, valamint Budapest és Tel Aviv között.

Már az első levélben utalt rá – a jellegzetes Naftali stílusban – és később többször visszatért arra, hogy a munkához nem elég kedvesnek lenni, nem elég a tudás. „Ehhez egy dolog kell: meg kell tanulnod magyarul.” Egy későbbi levelében listát küldött, hogy kikkel érdemes felvenni a kapcsolatot már rögtön a munka kezdetén.

Emlékszem, 1990 elején jött Magyarországra az *Ősi forrás* első kötetének nyomdai előkészületeit rendezni. Péntek este nálunk vacsorázott és a szó szoros értelmében reggelig ültünk a sábeszi asztalnál. Naftali atyai jó barátként úgy érezte, hogy engem be kell vezetnie az akkori Magyarország zsidó közösségének és a társadalom széles rétegeinek légkörébe. Rengeteg mindent átbeszéltünk akkor, elmondta, Trianontól kezdve a Síp utcán át, Rózsa T. Endre, Seifertné, Fixler és még sok ember szerepét. Nem mondhatnám, hogy ez ismeretlen lett volna előttem – édesapámtól sokat hallottam Trianonról és más egyebekről, de sokat tett hozzá azzal, hogy az akkori időkben helyezte kontextusba.

Visszagondolva a vele való kapcsolatra, nagyon hálás vagyok neki, azért is, amit tőle tanultam, de még inkább azért, hogy mindig bátorított és hitt bennem. Csak az ő lelkesedésének köszönhető, hogy nem sokkal érkezésünk után már beindult az *Egység* folyóirat. Félttem a feladattól, hogy hirtelen én leszek egy olyan folyóirat főszerkesztője, ami akár 15-20 ezer zsidó otthonba is eljut majd. Ő azonban biztatott, sőt még Kardos Péter ígését is hozta, hogy ha kell, besegít nekem.

Ugyanígy bátorított, amikor három évvel később új fordítású imakönyvet adtunk ki, aztán a *Hágádát* és így tovább. Mindig biztatott, hogy képes leszek magasabb szintre lépni.

Egyszer, egy hajnalig tartó beszélgetés során azt mondta, hogy bár a lubavicsi haszidok általában nem szoktak arról beszélni, hogy mi történt a rebbéjüknél tett *jehidut* magán-beszélgetésen, egy kis részét mégis el szeretné mondani, ami az első, 1959-es látogatásán hangzott el. Azt mondta neki a Rebbe, hogy az ő életküldetése írással szolgálni a zsidóságot. „Ehhez tartom magam, ezt próbálok azóta teljesíteni.” – mondta nekem Naftali. És valóban – az írásaival szolgált a zsidóságot.

NAFTALI KRAUS:

A harmadik nemzedék visszatér...

Amikor meghallottam, kb. egy évvel ez előtt, hogy a sokéves hezitálás után a lubavicsi mozgalom végre küldöttet meneszt Budapestre és a küldött – *sáliách* – neve Oberlander, az emberi agyba beépített kis komputer elkezdett működni. Oberlander, Oberlander, honnan ismerem én ezt a nevet? Igen, már emlékszem, Pesten, a *Tájérszban*, még az özönvíz előtt, az egyik tanítómát, vagyis *melámedomat*, vagyis Talmud-oktatómat hívták így. [...] Na, de ki lehet ez a *sáliách*, aki most Pestre megy, és mi köze az én „Óbi” rebbémhez?”

* * *

Aztán persze kiderült, hogy a Pestre menesztett *sáliách*, kinek feladata ott az eszkimóknak jég szekrényt eladni, vagyis a zsidókat a zsidóság megismerésére és betartására bírni – az én „Óbi” tanítómának az unokája. Ő már New Yorkban született, tud kb. 300 szót magyarul (ezt a makói származású anyukájával folytatott kulináris jellegű beszélgetések során gyakorolja és variálja), míg édesapja, reb Mordche („Májkl” avagy Michael, ahogy tetszik) egy nagy *bizniszmen*, egyesek szerint milliomos, mások szerint multimilliomos, ... és a „pápai” *khile* oszlopos tagja (New Yorkban persze, nem Pápán). A *sáliách* maga, Boruch vagy Báruch, ahogy tetszik, esetleg Bernard, ahogy az útlevelebe írva vagyon, szóval ez a fiatalember az, aki történetünk elején „elzüllött”, vagyis otthagya a szatmári égisz alatt vegetáló langymeleg „pápai” udvart, és elszegődött a lubavicsi rebbe hívének. [...]

* * *

[...] írva vagyon, hogy a „negyedik nemzedék tér vissza ide...”, Boruch csak a harmadik, és máris visszatért, máris ismert és keresett figura a pesti zsidó mezőnyben. Májklnál megtörik a jég: megkérdi, elvinnék-e egy faximile masinát kisfiának a „pusztaságba”. Nagyon szívesen, mondom, legalább, amit csinál ott, nem marad pusztába kiáltott szó.

(*Remény*, 17. szám, 1990. július, 21–27. oldal)

ÁTVILLAMOSOZHAT-E A SÓLET BUDÁRA SÁBESZKOR?

A SÁBESZKOR MEGTEHETŐ TÁVOLSÁGOK SZABÁLYAI

Pest, Buda és Óbuda 1873-ban egyesült, és lett Budapest néven Magyarország szék- és fővárosa. Ma már teljes természetességgel tekintjük egy egységnek a Duna két partján elterülő várost, és bele sem gondolunk, hogy a folyón átívelő hidakon átsétálva egy másik városba lépünk. Ám a főváros elhelyezkedése és történelme érdekes háláchikus kérdést vet fel: átjárhatunk-e egyik oldalról a másikra sábeszkor? OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

VILLAMOSOZHAT-E SÁBESZKOR A SÓLET?

Kisvárdán élt egy tudós rabbi, több háláchikus mű szerzője, *Schwartz Pinchász Zelig hakohén* (1877–1944), aki 1931 novemberétől 1935 áprilisáig *Or Torá* névvel háláchikus és talmudi témákat feldolgozó, havi, rabbinikus folyóiratot szerkesztett. (Gyakori az ilyen folyóiratokban, hogy valaki felvet egy témát, amire mások reagálnak, és akár több számon keresztül is zajló eszmecsere alakul ki.)

A témát a főszerkesztő hozta fel az első számban megjelent írásában: „Mikor Budán voltam” – írja Schwartz rabbi –, „láttam, hogy hasonlóan más nagy városokhoz, nem-zsidókkal hozták át a sóletet [Pestről Budára], de villamossal. Felmerül a kérdés, hogy bár a budapesti utcák csak rabbinikus tiltás alapján számítanak közterületnek¹, és ezért tilos hozni-vinni a szombati tilalmak kapcsán, de itt még a villamoson utazás egy plusz tilalom megszegése – márpedig megkérni egy zsidót, hogy megszegjen két rabbinikus tilalmat, az olyan, mintha egy bibliai megszegésére kérnénk, és ez semmiképp sem szabad”.

A SÓLET PROBLEMATIKÁJA

Ahhoz, hogy megértsük a helyzetet, tudnunk kell, hogy régen Magyarországon és más kelet-európai

zsidó közösségekben az volt a szokás, hogy a lezárt sóletes edényeket sábeszre egy pékhez vitték, aki a kemencéjében melegen tartotta az étel a szombati étkezésig. Ez a

kérni, az már bibliai szintűnek számít, és ily módon tilos³.

2. Olyan közterületen hozni-vinni, ahol csak kevesen járnak, csak rabbinikus tilalom alá esik szombaton.

SÓLET STELLEN MAKÓN

Édesanyám visszaemlékezése szerint Makón a sólet szállítása szombat délelőtt valóságos társadalmi eseményszámba ment. A pék anyukám nagyapja, *Gombó Szináj* (1859–1943) volt, akitől fia, *Gombó Lázár* (1897–1944) vette át később az ipart. Náluk adták le pénteken a lefedett és újságpapírba csomagolt, átkötött sóletedényeket. Szombat délelőtt a fiatalok összegyűltek a pékségnél, ahol nagy beszélgetések közben izgatottan várták, mikor kerül elő az edényük. A kiszedett, forró edényeket egy nem-zsidó nő talicskával vitte ki a házhoz, ott bevitte a sóletet, és kapott érte egy szelet bárcheszt. Másnap visszament, és kifizették a szolgálatait.

szokás rengeteg háláchikus kérdést vet fel, pl. lehet-e nem zsidó pékhez vinni, ki hozhatja el szombaton, ha nincs *éruv*, ami lehetővé teszi a szombati cipelést közterületen stb. A sólet pékségbe vitelének még jiddis szakkifejezése is volt, *sólet-stellennek*, „sólet rakás”-nak hívták.

Mi tehát a főszerkesztő által felvetett a probléma?

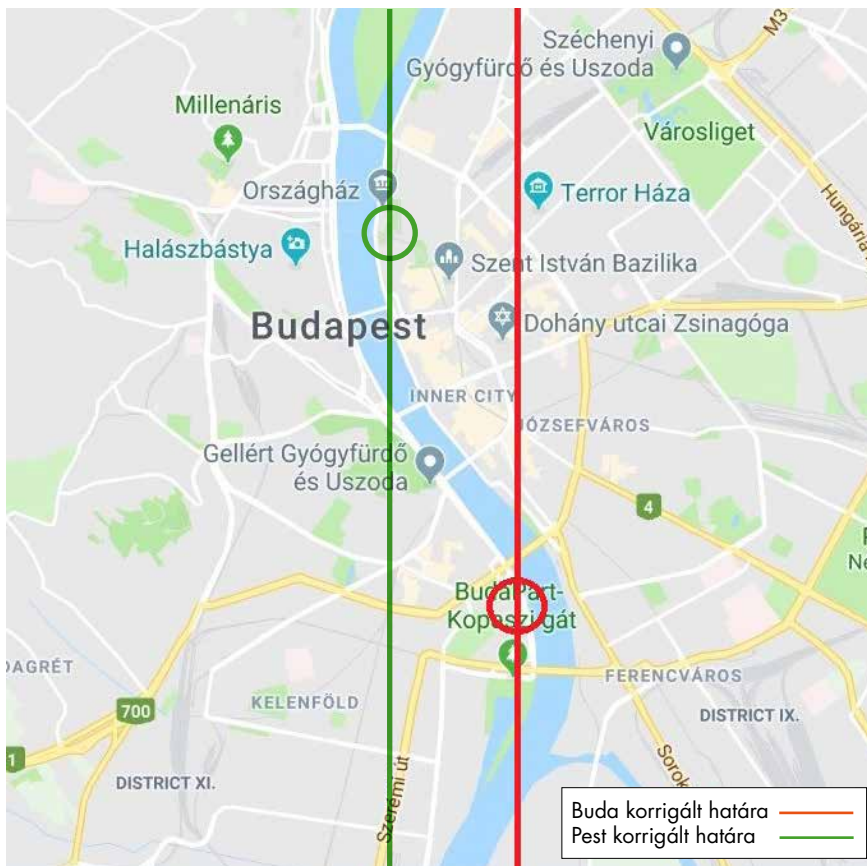
1. Nem szabad megkérni egy nem zsidót, hogy megtegyen nekünk valamit, ami sábeszkor tilos. Bár a *Sulchán áruv*² megengedi, hogy rabbinikus tilalmak megszegésére kérjünk egy nem-zsidót, ha a szombati étkezés öröméhez az fontos. De két rabbinikus tilalom megszegésére

A sorok között el van rejtve egy harmadik tilalom – kérdés ugyanis, hogy egyáltalán át szabad-e menni Pestről Budára, vagy fordítva, sábeszkor. Ezt a témát *Winkler Mordecháj Léjb* (1845–1932) mádi rabbi hozta fel már az első számban megjelent válaszában⁴.

Érdekes módon éppen ez, a harmadik rejtett kérdés indította a legnagyobb vitát, így elsőként ennek a hálácháit tekintjük át.

SÁBESZI SÉTA: HOL ÉS MENNYIT GYALOGOLHATUNK?

Sábeszkor, azon kívül, hogy nem szabad dolgozni⁵, létezik egy másik tilalom is: „maradjatok ki-ki a helyén, ne menjen ki senki az ő

Buda és Pest háláchikus egyesítése

helyéből a hetedik napon⁶. Ebből vonják le talmudi bölcseink⁷ azt a következtetést, hogy nem szabad szombaton nagyobb távolságokat megtenni. Kérdés, hogy mi számít az ember helyének, és mi e hely elhagyásának.

Mivel a fentieket Mózes a sivatagban mondta, és tudjuk, hogy ott a zsidók tábora 12 *mil* volt (=11,52 km) egyik végétől a másik végéig⁸, bölcseink arra következtettek, hogy az embernek nem szabad többet megtenni, mint 12 *mil*⁹. A bölcsek ehhez azt tették hozzá, hogy 2000 *ámánál*, vagyis 960 méternél többet sem szabad megtenni, mert az már a „hely elhagyásának” számít¹⁰. A tilalom célja, hogy szombaton az ember maradjon otthon, imádkozzon és ünnepeljen a családjával¹¹.

Bölcseink szerint mindenkinek az a „hely”, ahol a szombat bejövetelek tartózkodott. Ha valaki lakatlan helyen van, akkor a helye 4x4 *ámá* [1 *ámá*=48 cm, vagyis egy 192x192 centiméteres négyzet határától szabad közel egy

kilométert megtennie]¹². Ha egy házban van, akkor az a helye, és onnantól számít az elhagyás. Ha körülkerített területen van, akkor a kerítéstől számítjuk az elhagyást, ha a kerítés lakhatás céljából lett felállítva¹³. Lakott területeken az egész település egy helynek számít, és a település szélétől számítjuk az elhagyást, akár egy kis faluról, akár egy hatalmas metropoliszról van szó¹⁴.

Két település akkor különül el, ha legalább 67,84 méternyi lakatlan terület van köztük, hisz minden település végéhez tartozik egy 33,92 méretű sáv¹⁵. Itt fontos hangsúlyozni, hogy a háláchá lakott területet ért település alatt, és nem foglalkozik a közigazgatási határokkal.

Így, mivel a kerületek között nincsen ekkora üres sáv, egész Pest egy településnek számít, és egész Buda is egynek. Kérdés, hogy át lehet-e sábeszkor menni az egyikből a másikba, ha egyszer elválasztja őket a Duna lakatlan sávja¹⁶, ami több mint 67,84 méter széles.

Ha valaki a saját városát elhagyta, majd mondjuk 300 méterrel arébb belép egy másik városba, az a település már nem számít „egy helynek”, mint az ott élőknek, tehát ezen a városon belül már csak a maradék 660 métert teheti meg¹⁷. Vagyis, ha Pest és Buda külön városnak számít, akkor, ha átkeltünk pl. a 350 méter hosszú Lánchídon, a túlparton már csak 610 métert mehetünk.

HÁNY VÁROS A FŐVÁROS?

A vitaindító cikk után a beszélgetés két ágra szakadt, és érdekes módon a mellék-kérdésről, a Buda és Pest közötti átjárásról sokkal több embernek volt mondanivalója, mint a sólet hurcolásáról, így elsőként menjünk végig mi is ezen az érdekes és a rabbinikus vitákat jól példázó vonalon.

Az első reakció *Polláck Menáchem* (1891–1952) szerencsi rabbitól ér-

KÜLÖN VÁROS-E A KERÜLET?

A laikusokban felmerülhet a kérdés, hogy Budapest kerületei önálló településnek számítanak-e, hiszen van saját önkormányzatuk.

A háláchá azonban nem közigazgatási határokról beszél, hanem lakott területről³⁵. Ha valahol lakatlan terület van két ház között, az már ebből a szempontból nem számít egy településnek, akkor sem, ha közigazgatásilag még egybe tartoznak. A város körül van egy 33,92 méteres lakatlan sáv, ami még a városhoz tartozik. Ha a település szélén fekvő ház melletti 33,92 méteres sávon belül van egy épület, akkor az meghosszabbítja a várost, és innen újra számoljuk a 33,92 méteres sávot. Tehát két település akkor különül el, ha legalább 67,84 méternyi lakatlan terület van köztük³⁶. Így, mivel a kerületek között nincsen ekkora üres sáv, ezek nem számítanak önálló településeknek.

A NEW YORK-I KIRYAS JOEL ÉS A PESTI SÓLET-DILEMMA

Előző számunkban³⁷ olvasóink megismerhették az USA legmagyarabb települését, a szatmári haszidok lakta Kiryas Joelt. Kevesen tudják azonban, hogy éppen az általunk tárgyalt vita-sorozat segítette a települést a bővüléshez. Ugyanis a fentiekhez hasonlóan a települések „négyszögesítésével” akartak két városrészt egyesíteni, ám azt találták, hogy valójában a *Sulchán áruch* csak a sábeszkor megtehető legnagyobb távolság kapcsán tárgyalja a kiegyenesítés tényét, vagyis csak annyit mond, hogy a 960 méteres távolságot nem a város szélén kell kezdeni számolni, hanem a négyszögesítési határtól, arról nem szól, hogy ily módon lehet-e két várost egyesíteni. Azonban a híres magyar rabbik értelmezése, amivel Pestet és Budát egynek tekintették, útmutatóul szolgált a mai amerikai rabbiknak³⁸, akik elfogadták ezt a döntést³⁹.

kezett, aki a harmadik számban¹⁸ arról írt, hogy mivel a két lakott terület csak akkor tekinthető egy településnek, ha a köztük lévő lakatlan sáv nem nagyobb, mint 67,84 méter (ahogy azt fentebb említettük), „ám a Duna ennél is szélesebb, hogy lehet akkor, hogy még az ortodoxok is átjárnak Pest és Buda között szombaton?” – veti fel a kérdést a rabbi, hozzátéve, hogy a háláchá szerint azok a folyók, amelyek nyáron sem apadnak el, semmiképpen nem képezik a város részét, valamint a hidak nem számítanak összekötőnek, mivel senki nem lakik rajtuk¹⁹.

A KÖR NÉGYSZÖGESÍTÉSE, VAGYIS A VÁROSHATÁROK KIEGYENESÍTÉSE

Ugyanebben a számban *Lindenfeld Akiva* tiszadobi lakos is írt²⁰, aki ugyan nem volt rabbi, de az írásából kiderül, hogy nagyon járatos volt a háláchában. Ő azt veti fel, hogy hiába számít közigazgatásilag a két város egynek, háláchikusan akkor is azt kell figyelembe venni, hogy van-e lakatlan terület a városon belül. *Lindenfeld* megoldásként a RóMÁ véleményét hozza fel²¹, aki szerint a városokat „az égtájak

szerint téglalap alakúnak vesszük”, vagyis a város alaprajzát kiegészíthetjük a legkeletibb, legészakibb, legnyugatibb és legdélbb pontjain húzott érintők által kialakított téglalappá. Mivel a Duna „srégen” szeli át a fővárost, ha ezeket a téglalapokat megrajzoljuk Pest és Buda köré, „jó eséllyel arra jutunk”, hogy a két város részben fedi egymást, és így egynek számít.

Újabb két számmal később *Gottlieb Jehuda* (meghalt 1973), a miskolci rabbi fia²² szólalt meg a kérdéssel kapcsolatban – hozzátéve, hogy ő nem olyan járatos Budán. *Lindenfeld* véleménye kapcsán felhívja a figyelmet arra a háláchára, miszerint egy félkörben („íj alakban”) épült nagyváros oldalait bizonyos esetekben, ha a két vége nagyon messze van egymástól, nem egyenesítjük ki, hanem meghagyjuk az eredeti formájában²³. Kérdés, teszi hozzá, hogy Buda ilyen városnak számít-e.

Szintén ebben a számban²⁴ adott hangot kétségeinek *Auslander Eliezer* Nyíregyházáról *Lindenfeld* megoldásával kapcsolatban, mondván, valójában senki nem látta még megrajzolva Budapestnek ezeket a határvonalait, és hogy tényleg fe-

dik-e egymást. Az ő általa felvetette megoldást azonban a 7. számban²⁵ sorra elvetette *Jungreis* *Jehzekél Srágá* (1903–1944) szatmárköri rabbi, *Lindenfeld Akiva* Nyíregyházáról, a hajdúszoboszlói *Katz Jáákov Cvi* (meghalt 1963) hajdúszoboszlói rabbi, valamint *Rubinstein Áron Dávid* (meghalt 1944) mezőkovácsházi rabbi is.

Az előbb említett *Jungreis* rabbi szerint a „landkarten” (térképen) nyilvánvalóan látszik, hogy hogy folyik a Duna, ezért aztán nincs szükség ténylegesen meghúzni ezeket a vonalakat. Emellett felvetette, hogy esetleg a Dunán levő szigetek segítségével nem lehetne-e könnyebben összekötni a két várost. (Mivel a két part távolabb van a szigetektől, mint kétszer 33,92 méter, ez nem segít a megoldáson.)

Lindenfeld a *miskolci rabbi* fiának felvetésére a nyolcadik számban²⁶ válaszolt: „olyan könyv került a kezembe, aminek az a címe, hogy *Lexikon*, és le van benne rajzolva a főváros, minden utca pontosan, olyan szakemberek által, akik nagyon jártasak a mérési tudományokban, és ebből kiderült, hogy Buda és Pest két vége nagyon közel van egymáshoz, hogy ha kiegyenesítik őket, akkor simán fedik egymást”.

A VÁMHÁZ SZEREPE

Katz rabbi szintén megszólalt a témában az ötödik számban²⁷, egy másik ötlettel. Mint írja, a *Sulchán áruch*²⁸ szerint, ha a hídon van egy ház, pl. a hídvámost szedők bódéja, és az legalább 4x4 amá nagyságú, akkor a híd már lakottnak számít, és így egyesíthető a két város, márpedig, ahogy írja, „van egy ilyen híd Budapestben” (mivel 1918-ig – egy rövid idő kihagyásával – minden hídon hídvámost szedtek Budapestben, az akkor állt hidak mindegyikéhez kapcsolódott valamilyen módon vámház.)

A 7. számban²⁹ ismét megszólalt *Lindenfeld*, ezúttal a vámházak kapcsán: mint írja, valóban egy hídon a „Keitenbricken” (Lánchíd) van egy vámszedő bódé, ám ez csak kicsit kitolja legfeljebb a város szélét, de nem köti össze a főváros két felét, hisz a híd nagyon hosszú.

A következő számban³⁰ ismét megszólalt a *szoboszlói rabbi*, aki korábbi véleménye védelmében forrásokot idéz arról, hogy egy adófizető bódé a híd egyik végén az egész hídra kiterjeszti a várost, nem csak meghosszabbítja valamivel³¹. Ugyanakkor, ha város folyóparti szélétől az adószedő bódéig több van, mint 33,92 méter, akkor az nem változtat a dolgokon, de mivel nem járatos a pesti utcákban, így nem tudja ezt megítélni.

VISSZATÉRVE A SÓLETRE

Miután tisztáztuk, hogy át lehet menni sábeszkor a budapesti hidakon, nézzük, mi volt a sólet hordásról a rabbik véleménye! Arra, hogy mennyire fontos is ez a kérdés, a tiszodobi *Lindenfeld* hívta fel a figyelmet³², hangsúlyozva, hogy itt olyan ortodox zsidókról van szó, akik Budán nem tudják hova tenni a sóletjüket, mivel nincsen Budán egy megbízható kóser pékség sem (és még Pesten is tudomása szerint összesen csak két teljesen megbízható ortodox pékség van), és akkor „Isten őrizze, nem lesz sóletjük sábeszra”.

A *szerencsi rabbi* arra hivatkozott válaszában ugyanabban a számban³³, hogy a *Sulchán áru* csak azért engedi meg, hogy nem-zsidó szállítsa a szombati ételt, „mivel a zsidó maga el tudott volna oda menni az ételhez”. De ha egyszer tilos átjárni a hídon Buda és Pest között, akkor már mindegy, hogy egy bibliai vagy egy rabbinikus tilalomról van-e szó,

A TORKOS PÉKLEGÉNYEK

Olvasóink jól ismerik már az egykori budapesti Karpfenstein utcai zsidók életét. Ahogy mindenki akkoriban, a Spindler család is a környékbeli kóser pékhez vitte a sóletjét.

A zsidó pékhez, Engländerhez vitték a környékünkről a zsidók a sóletet szombatra megsülni. A Karpfenstein utca és a Szerdahelyi utca sarkán volt. Otthon berakták a babot, a gerslit, mindent, amit akartak, és szárazon vitték a cselédek, a vizet a péknél öntötték rá, hogy ne lötyögtessék ki. Rátették a fedőt, tetőt csináltak újságpapírból vagy csomagolópapírból, körbekötötték spárgával és tetejére rátették a számot. A szám fele a hozóé volt, a másik felét rátették a fedőre. Amikor kihúzták az utolsó kenyeret és már lefelé ment a tűz a kemencében, akkor egymás után a lapáttal berakták a sóletokat. Másnap 11 órától lehetett érte menni, 1 óráig. Akkor mentek újra a cselédek, vitte mindenki a számát, kihúzták a sóleteket, és úgy adták ki a számra.

Volt olyan eset, amikor a pékek fogták magukat, leszedték a fedőt és beleettek. Mindig vigyáztak, hogy másik fazékba egyenek bele. Rengeteget vittek, a környéken rengeteg zsidó lakott és mindenki oda hordta. Óriási botrány volt a vallásos emberek, nekitámadtak az Engländernek, a tulajdonosnak. Kártérítést kértek, mert senki nem akarta megenni aztán, amibe belenyúltak. Ez persze csak otthon derült ki, úgyhogy aztán már ott levették a fedőt és megnézték.

(Spindler Éva közlése)

hisz, így semmiképpen nincs megengedve a sóletszállítás Pestről Budára.

Sussman Efrájim Fischel Szofér rabbi (1867–1942), a Pesti Ortodox Rabbinátus vezetője, enyhébb véleményt fogalmazott meg a főszerkesztőhöz címzett levelében³⁴: „nem tudtam, hogy villamossal viszik Budára, de ön túlzásba esett, hogy ezt meg akarja tiltani, hiszen csak rabbinikus tilalomról van szó, ha a budapesti utcákon viszi..., és az az érvelés, hogy két rabbinikus tilalom kiad egy bibliait, egyébként nem tartozik ide..., ezért semmi probléma nincs azzal, hogy átvizik. Nem szabad kérni a [nem-zsidó segítőt], hogy villamossal menjen, de ha neki úgy könnyebb, akkor dönthet úgy, hogy azzal megy... Szólni fogok mindenkinek, hogy ne kérjék [hogy villamossal menjen].”

KONKLÚZIÓ

Összességében tehát az elsőtől a kilencedik számig tartott a kérdésről az eszmecsere, miközben a résztvevők elismerték, hogy mivel nem ismerik jól a fővárost, nem teljesen biztosak a véleményükben. A vámszedő bódék kérdése, mivel a világháború után, a németek által felrobbantott hidak rekonstrukciójakor nem építették őket újjá, ma már semmiképpen nem segít nekünk a megoldásban.

Budapestet jól ismerve azonban kijelenthetjük, hogy valóban meghúzható az a képzeletbeli vonal Pest legnyugatibb illetve Buda legkeletibb házain át, amivel Pest elér Budáig, Buda pedig Pestig, és így a két város egynek számít.

Mivel elfogadjuk, hogy nem-zsidó elviheti a sóletet egyik helyről a másikra, akkor nincs azzal sem gond, ha azt valamelyik dunai hídon teszi.

¹ Lásd *Sulchán áru* OC 345:7. végén; ² *SÁ* uo. 325:10. RómÁ második véleménye; *SÁ* RSZ uo. 16. végén; ³ Lásd a *Bartenura* kommentárban a Misnához, *Éruvin* 3:3.; ⁴ Lásd még *Lusá Mordecháj* responsumában 4:32.; ⁵ *2Mózes* 20:8.; ⁶ *Uo.* 16:29.; ⁷ *Éruvin* 17b. (a fejezet végén), 51a; ⁸ *Uo.* 55b.; ⁹ Maimonidész, *A szombat szabályai* 27:1; ¹⁰ *Uo.*; ¹¹ *Széfér háChimuch* 24. parancsolat, *Áru*ch *hásulchán* 397:4.; ¹² *SÁ* uo. 396:1., 397:1.; ¹³ *Uo.* 397:2.; ¹⁴ *Uo.* 398:10., 6.; ¹⁵ *Uo.* 7.; ¹⁶ *Uo.* 398:9.; ¹⁷ *Uo.* 408:1.; ¹⁸ 1932. január, 23:1.; ¹⁹ *SÁ* uo. 398:6.; ²⁰ 24. fejezet; ²¹ *SÁ* uo. 398:5.; ²² 1932. március, 53. fejezet; ²³ *SÁ* uo. 4.; ²⁴ 54. fejezet, és folytatása: 6. szám (1932. április) 62. fejezet; ²⁵ 1932. május 88–91. fejezet; ²⁶ 1932. július, 98. fejezet végén; ²⁷ 1932. március, 49:2.; ²⁸ *Uo.* 6.; ²⁹ 89. fejezet; ³⁰ 1932. július, 107:1.; ³¹ Lásd *Misná brurá* 398:6. a *Biur háláchában*; ³² 3. szám 24. fejezet; ³³ 23. fejezet 1. paragrafus; ³⁴ Megjelent később a folyóiratban, 3. évfolyam 1. szám (1933. október) 10. fejezet; ³⁵ Lásd még 398:7–8.; ³⁶ *Uo.* 7.; ³⁷ *Egység* 102. szám 18–20. oldal; ³⁸ Lásd *Bét váád löcháchámim*, 2. szám, 5769. ádar, 264–265. oldal; 266–327. oldal; uo. 3. szám 166–202. oldal; ³⁹ *Uo.* 272. oldal. Lásd még *Mácháze Ávrahám* responsum 1. kötet 70. fejezet; *Minchát Jichák* responsum 8. kötet 33. fejezet; *Nötivot sábat* 42. fejezet 16. lábjegyzet

ÉRTÉKALAPÚ KÖZÖSSÉGET TEREMTÜNK NEM FELÉLJÜK, AMIT KAPUNK

Az EMIH két hete nyilvánosságra hozta, mekkora költségvetési támogatást kapott az elmúlt években. Ennek részleteiről beszélgettünk **NÓGRÁDI BÁLINT**tal, az EMIH gazdasági vezetőjével.

ZSIDO.COM

A Magyar Narancs vezércikkben foglalkozik az EMIH „állami milliárdjaival”. Mint az EMIH gazdasági vezetője, mi a reakciója a megjelent anyagra, amiben Önt is idézik?

Egyházi emberként elsősorban a fantasztikus borítóképre reagálnék: Köszönjük! A képen Köves Slomó rabbi szerepel tfilinben, ahogy éppen a sófárt fújja. Ezen a képen keresztül sok olyan embernek, akit különben nem tudtunk volna elérni, tudjuk megmutatni, hogy mi a tfilin, a minden hétköznap reggel hordott imaszíj.

Büszkék vagyunk arra, hogy a más zsidó felekezeteknek nyújtott támogatás töredékéből fel tudunk építeni valami kézzel foghatót, hogy időseket ellátunk, gyerekeket és fiatalokat oktatók, hozzájárulunk a gazdaság fejlődéséhez, miközben minden megteremtett érték hitközségünk és nem magánszemélyek tulajdona. Mi nem feléljük, amit

kapunk, legyen az ingatlan, uniós vagy hazai támogatás, kölcsön és bankhitel, hanem – az öngondoskodástól rég elszokott közegben – teremtjük meg egy autonóm, érték alapú közösség bázisát.

- A múlt héten felkerült a zsidó.com-ra az állami támogatások listája 2014-től egészen 2018. januárig. Az anyagból kiderül, hogy 2014 és 2017 között összességében valamivel több mint 2 milliárd forint állami támogatást kaptak. Ez azért nem kevés pénz...

- Ahhoz a munkához képest, amit az EMIH tagjai, munkatársai, aktivistái és támogatói az elmúlt években letettek az asztalra, ezt túlzottnak szerintem semmi esetre sem lehet mondani. Szeretnék mindenkit emlékeztetni, hogy az EMIH az elmúlt 4 évben felújította az Óbudai Zsinagógát, elindította a rendszeres szociális és oktatási támogatásokat nyújtó Cedek Sze-

NÉVJEGY

NÓGRÁDI BÁLINT

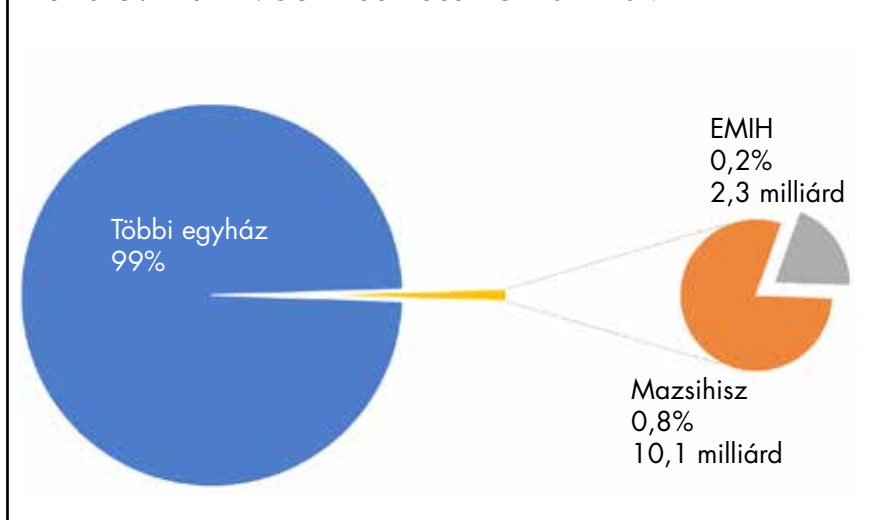
- SZÜLETETT: 1975.
- FOGLALKOZÁSA: EMIH gazdasági vezető
- CSALÁD: nő, 6 gyermek édesapja

retetszolgálatot, zsidó zarándoklati és turisztikai központot alakított ki Mádron és Olaszliszván, megvásárolta a Tímár utcai épületet, ahol új gimnáziumot nyitott, egyetemet vásárolt, megvette a leendő Zsilip helyszínéül szolgáló, évek óta üresen álló ingatlant, ahol Budapest egyik legnagyobb zsidó kulturális és hitéleti központját fogjuk létrehozni, bővíti a debreceni és miskolci közösség infrastruktúráját helyi rabbik vezetésével és még sorolhatnám...

- A Mazsihisz is nyilvánosságra hozta a költségvetési támogatásokat, amiket 2014-2017 között kapott...

- Üdvözljük, hogy az EMIH példáját követve, a transzparencia jegyében a Mazsihisz is közzétette ezeket az adatokat. Mielőtt a két szervezet közzétételében szereplő vég-

AZ EGYHÁZI TÁMOGATÁSOK MEGOSZLÁSA, KÖLTSÉGVETÉSI TÁMOGATÁSOK ÖSSZEGE 2014-2017

összegeket összehasonlítjuk, fontos megjegyezni, hogy az EMIH anyagában szerepel a negyedévente kiutalt ún. örökjádék (2014-2017 között összesen kb. 832 millió forint) és az állam által kiegészített 1%-os felajánlások összege (4 év alatt összesen kb. 85 millió forint), míg a Mazsihisz kimutatásában ezek nem szerepelnek. Az örökjádék a Mazsihisz esetében 2014-2017 között összesen becslésem szerint közel 6 milliárd forint lehet, az 1%-os felajánlások mértéke ugyanabban az időszakban pedig összesen kb. 300-350 millió forint. Az EMIH 2014-2017 között kb. 2,3 milliárd forintot kapott a központi költségvetésből, önkormányzati forrásokból és uniós pályázatokról, míg a Mazsihisz ez időszak alatt több mint 10,1 milliárd forintot (nem számolva a 2018-19-ben megvalósítandó 1,4 milliárd forintos GINOP pályázatokat). Ezek alapján melyik zsidó felekezetet támogatja kiemelkedően a kormányzat?

A költségvetési források közül az 1%-os felajánlásokon, az örökjádékon és a normatív alapú támogatásokon (ez utóbbi nem szerepel sem az EMIH, sem a Mazsihisz kimutatásában) kívül az állami támogatások és a magánszférából érkező támogatások jelentős része csak konkrét projektekre, rendezvényekre, beruházásokra használhatóak fel. A működési költségek fedezésére csak az előbb említett háromféle állami támogatás és a magán adományok egy része szolgál.

Az EMIH fent említett 2,3 milliárdos támogatásából körülbelül 917 millió forint (kb. 40%) használható fel működési költségekre, míg a Mazsihisz esetében a 10,1 milliárd forintnak kb. 62%-a, nem csoda hát, hogy az EMIH kénytelen további forrásokat keresni, hogy finanszírozhassa működési költségeit is.

- Milyen finanszírozási lehetőségei vannak egy egyháznak ma Magyarországon?

- Mint bármely másik egyház, aktív, folyamatosan bővülő építkezéseket három pillérré alapozhatjuk: a már részletezett költségvetési támo-

gatásokra; adományokra és hosszabb-rövidebb lejáratú kölcsönökre a magánszférából, valamint az egyház saját gazdasági hátterére. A költségvetési támogatásokhoz hasonlóan a magánszféra forrásainak számottevő része is konkrét célhoz kötött és nem a működési költségek fedezésére szánják. A három pillérből csak a hitközség gazdasági hátterének bevételei azok a források, amelyek megkötések nélkül használhatóak a mindennapos működés fedezésére. Természetesen a gazdasági tevékenységen belül is csak olyan területek merülnek fel, melyekhez hitközségünk az „alapfeladatainak” ellátása során szerzett tapasztalatokat, összegyűjtött szaktudást különösen jól tudja használni. Ilyenek a kóser-ságához kapcsolódó tevékenységek mint a kóser éttermek, kóser bolt és persze a kóser vágóhíd, valamint az oktatáshoz, szociális ellátáshoz kapcsolódó területek és a zsidósághoz kötődő turizmus.

Különösen büszkék vagyunk a Quality Poultry Kft. csengelei liba vágóhídjára, és nem csak azért, mert én vagyok a cég vezetője. Ez pontosan az az ideális vállalkozás, ahol egyrészt az EMIH speciális szaktudása jól kamatoztatható, másrészt „win-win” szituációt teremthet a magyar agrárágazatnak, a hátrányos munkaerő-piaci területen élőknek és az exporton keresztül általában a magyar gazdaságnak is. A libanevelőkön és tömőkön

keresztül, valamint a közvetlen foglalkoztatáson keresztül több száz honfitársunk megélhetéséhez járulunk hozzá.

- Az iskolák viszont biztos csak viszik a pénzt. A normatív támogatás fedezi a költségeket?

- Először is a normatíva a folyamatos működésre számolható el. A kezdeti beruházásokat más forrásból kell megoldanunk. Például a Maimonidész Gimnázium épületét 220 millió forintból, saját erőből vásárolta meg az egyház. További 250 millió volt a felújítása az épületnek, amivel az EMMI támogatta törekvéseinket. Amúgy pedig a normatíva messze nem elég a folyamatos költségekre sem. Számításaim szerint például a Bét Menáchem Gyermekek Oktatási Központban az ott tanuló nagyjából 150 gyermek – bölcsődések, óvodások, általános iskolások – mindegyike a szülői hozzájárulások és állami normatívák után is kb. 80-100 ezer forintba kerül az EMIH-nek. Ugyanez a Maimonidész Gimnáziumban, ahol – a felmenő rendszer miatt – egyelőre csak egy osztály működik, az arány sokkal rosszabb. Ott minden gyerek kb. 200 ezer forint hozzájárulást igényel a részünkről.

- Térjünk vissza a zsidó.com-on közzétett anyaghoz. Ebben a 2 milliárd forintban nincsenek benne az állami bankoktól kapott kölcsönök. Az nem támogatás?

2014-2017	EMIH	Mazsihisz
Örökjádék	832 millió Ft	(becslés) 6,000 millió Ft
1%-os felajánlás	85 millió Ft	300-350 millió Ft
EU-s pályázatok	796 millió Ft	1,391 millió Ft
Hazai központi költségvetési és önkormányzati támogatások	593 millió Ft	2,387 millió Ft
Összesen	2,306 millió Ft	Kb. 10,100 millió Ft

- Az EMIH 2016-ban 1,75 milliárd forint, 7 éves lejáratú forint alapú hitelt vett fel a már említett, exportra termelő csengelei vízi szárnyas vágóhíd létesítésére. Ez nem támogatás, hanem egy, a piac többi szereplője számára is elérhető kölcsön, amit vissza kell fizetni. Az EMIH nem csak kezességet vállal a hitel visszafizetésére, hanem összességében még kb. 600 millió forint önrészt tett hozzá a beruházáshoz. Amúgy a beruházáson 2012-ben kezdtünk dolgozni, és csak a hitelkérelem kidolgozása, a különböző potenciális finanszírozó bankokkal folytatott tárgyalások, és végül a hitelszerződés leegyeztetése összesen másfél évbe telt 2014 nyara és 2015 decembere között.

- Más állami banktól is kaptak kölcsönt?

- A Zsigmond Király Egyetem megvásárláshoz teljesen piaci alapú, 4,21% kamatozású, 10 éves lejáratú hitelt vettünk fel a Magyar Fejlesztési Banktól 1,1 milliárd forint ér-

tékben. Ezeket a kondíciókat sem nevezném támogatásnak.

- A tavaly év végén megjelent Közlönyben szerepel egy 450 millió forintos állami támogatás. Milyen célra kapták ezt a támogatást? A Közlönyben ez nincs nevesítve.

- A támogatást, ahogy a zsidó.com-on közzétett adatokból is látszik, azal a céllal kaptuk, hogy a Dohány utcai Bét Menáchem iskolában egy tanuszodát építsünk. Az iskola a VII. kerületi önkormányzattól bérelt épületében működik, így tehát ez a beruházás a kerületi önkormányzat vagyonát gyarapítja, és a megállapodás szerint a tanuszodát a kerületi iskolák diákjai is használni fogják.

Maga a kormányhatározat nem tartalmazza az egyes támogatások célját: ez a támogatási kérelmekben került meghatározásra, és a támogatási okirat írja elő a kedvezményezett részére. Ez a kormányhatározat összességében kb. 100 milliárd forint értékben rendelkezik egyházi

beruházások, tevékenységek támogatásáról. Ennek kevesebb mint fél százalékát kapta az EMIH.

- A Magyar Narancs cikkében hosszan idézik Radnóti Zoltánt, aki kemény kritikákkal illeti az EMIH-et (például szektának nevezi), mit gondol ezekről a kritikákról?

- A cikk is idézi a véleményemet: A Mazsihisz az EMIH-nél sokkal több támogatást kap. Még ha el is fogadjuk a 8000 vs. 2500 1%-os felajánlást mércének, akkor is járna a Mazsihisz több mint 10 milliárdjának a 31%-a, de ennél jóval kevesebbet kaptunk. Azt kifejezetten biztatónak tartom, hogy az utóbbi napokban – Radnóti Zoltánon kívül – a Mazsihisz vezetői nem szálltak be az értelmetlen mocskolódásba. Nekünk ugyanis meggyőződésünk, hogy bár a szellemi verseny csak előre visz, a versengés közben érdemes nem megfeledkezni arról, hogy mégis csak egy közös cél érdekében versengünk. Ez pedig nem más, mint hogy pozitív identitású zsidó jövőt építsünk.

בס"ד

Gyere el a Maimonidész Gimnáziumba!

Iskolai bemutatkozó nyílt nap

A bemutatkozó időpontja: **március 28., szerda 8:00**

A részvétel **előzetes regisztrációhoz** kötött: info@zsidogimnazium.hu

Cím: 1036 Budapest, Pacsirtamező utca 21.

Ismerd meg a Maimonidész Gimnázium tanárait és leendő osztálytársaidat! Angol, matematika, héber és zsidó filozófia/gondolkodásmód óráinkon keresztül megismerheted interaktív tanítási módszerünket. Találkozunk és beszélgetünk kötetlenül!

Zsidó gimnázium Budán • Modern, nyitott, magas színvonalú világi oktatás • Kéttannyelvű iskola • Emelt szintű angol és héber nyelv

TUDÁS, MEGÉRTÉS ÉS BÖLCSESSÉG

ÚJ UTAKON A MILTON FRIEDMAN EGYETEM

Fontos, hogy egy magánegyetemnek legyen egyéni karaktere – nyilatkozta lapunknak **PÁRTOS FERENC**, az intézmény elnöke, aki szerint az intézmény jövője a tudás, a megértés és a bölcsesség alappilléreire épül, védjegyük pedig a technológiai transzfer lesz. **ÓNODI-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA**

FOTÓK: ZSIDO.COM

– Épphogy megtudta a nyilvánosság, hogy a Zsigmond Király Egyetemet a fenntartó átnevezi Milton Friedman Egyetemmé, amikor az intézmény egy, a jövőjét stratégiaileg meghatározó megállapodást kötött a legjelentősebb innovációs központok egyikével, az izraeli Bar Ilan Egyetemmel. Miért pont a Bar Ilannal? Elárulna részleteket a megállapodás tartalmáról?

– Általános együttműködésről szóló megállapodást írtunk alá a Bar Ilan Egyetem kutatási vezetőjével. A mi egyetemünk egyedi profilja és stratégiai célja, hogy üzleti háttérrel nyújtson az innovációnak. Fontos, hogy egy magánegyetemnek legyen egyéni karaktere. A Bar Ilan Egyetem pedig abban erős, amiben Európa segítségére szorul, benne Magyarország is: mi az innovációban erősek vagyunk, de a hasznosításában gyengék. Vannak kutatóink a nanotechnológiától a biofizikáig, vannak találmányaink, de ezek nem jutnak el a piacig. Inkább elvisszük külföldre, és ott szabadalmaztatjuk, vagy arrafelé keresünk befektetőket. A Bar Ilan a technológia-transzferben tud nekünk segíteni, mert ebben élenjárók. Nagyon szoros kap-

csolatuk van amerikai, kínai, hongkongi és egyéb jelentős befektetőkkel. Vagyis: mi az innováció piaca juttatásában álltunk össze a Bar Ilan Egyetemmel. Nem tagadom, mi Magyarországon ezzel szeretnénk az oktatási piacon vezető pozícióba kerülni. Nem akarunk versenyezni a nagy állami egyetemekkel, nem is tudnánk, de nem is ez a célunk. A Milton Friedman Egyetem védjegye a technológiai transzfer lesz.

– Úgy érti ezt, hogy annak a tudásnak az üzleti haszna, ami például egy magyarországi lézerközpontban keletkezik, ne külföldön csapódjon le?

– Nem egészen. Minden nemzetközi kooperációban részt veszünk a jövőben is, de az egyetem innovációs, üzleti képzőközponttá válik. Emellett szeretnénk inkubátorházakat, „start up” központokat működtetni, amelyek így részt vehetnek az innovatív találmányok piaca kerülésének folyamatában. A diákok megtanulják, hogy egy jó ötlethez hogyan találjanak befektetőt, és a terméket miként kell piacra vinni. Ehhez együttműködünk például a

Design Terminállal, s nagy, magyar egyetemi kutatóközpontokkal is. Fontos minta és partner ebben a Bar Ilan Egyetem.

– Az világos, hogy a Milton Friedman Egyetemnek miért lehet gyümölcsöző a kapcsolat a Bar Ilannal, de mi az, amit egy magyar magánegyetem tud adni cserébe?

– A Bar Ilan nincs jelen Európában. Nekik is fontos, hogy erősödjének az uniós kapcsolataik. Az izraeli együttműködés pedig Magyarország számára nyit utat a világpiacok felé is. A Bar Ilannak olyan cégei vannak, amelyek a helyi találmányokat, innovációkat eljuttatják a piacokra. Ilyen termék például a navigációs rendszerek piacán a sokak által ismert Waze. Ezt diákok fejlesztették, és hatékony stratégiával, üzleti szemlélettel keresték meg a befektetőt és vevőt, a Google-t.

– Elsősorban magyar hallgatókra építenének, vagy számítanak nemzetközi érdeklődésre is?

– A hallgatóink jelentős része magyar. Azonban az Erasmus programból érkező diákok (az Erasmus

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS

„A Bar Ilan Egyetemen történő megállapodásban a nemzetközi kapcsolati hálózatunk, a modern innovációs alapú progresszió és a hagyományos, tudásbázisú szemlélet egyesülése érvényesül” – értékelte az egyezmény jelentőségét Köves Slomó. „Világhírű partnerünkkel stratégiai együttműködést indítunk. Nem csak az egyetemünk neve változik meg: a tudás/technológia/üzleti-transzfer révén eddig a felsőoktatásban be nem töltött szerepet definiálunk a Milton Friedman Egyetemnek” – húzta alá Pártos Ferenc. Palkovics László államtitkár a kormányzat teljes támogatásáról biztosította a Milton Friedman Egyetem és a Bar Ilan Egyetem mintáértékű kooperációját. Mint mondta: „Magyarországnak ki kell használnia az egyetemei nemzetközi kapcsolatrendszerében rejlő lehetőségeket.” Az egyezmény célja olyan hosszú távú együttműködés kialakítása a két egyetem között, amely a hazai felsőoktatást a Milton Friedman Egyetem transzfer kapacitásainak segítségével újabb nemzetközi hálózatokba csatornázza be. Ennek a törekvésnek a támogatásában a két intézmény az alábbi területeken működik együtt ezentúl:

Közös innovációs transzfer-központ létrehozása; Hallgatói mobilitási program; Hallgatói mobilitási program indítása, ahol mesterszintű és Ph.D szintű diákokat cserélnek; Posztdoktori mobilitási program; Lehetőségek posztdoktor kollégák számára a tanításban és kutatásban való részvételre; Dolgozói mobilitási program; Lehetőség az oktatásban és kutatási munkában való részvételre a másik intézményben; Tudományos együttműködés; A kutatások és a tudományos eredmények információinak megosztása; Közös konferenciák és workshopok; Workshopok és konferenciák közös megrendezése.

Mit érdemes tudni a Bar Ilan Egyetemről?

1955-ben alapították; Izrael második legnagyobb egyeteme – 26 800 diákja és 1 350 munkatársa van; A világ 50 legjobb egyetemének egyike; Az innovációban élenjáró; Kiemelkedő kutatási területekkel rendelkezik.

az Európai Felsőoktatási Térség területén tanuló hallgatóknak biztosított lehetőség arra, hogy egy másik ország egyetemén tanulhassanak – a szerk.) miatt, továbbá más nemzetközi együttműködések-ből fakadó kötelezettségeink révén a külföldi diákok száma hónapról hónapra bővül. Ugyanakkor mi a jövőben is hazai hallgatói bázisban gondolkodunk, igaz, nemzetközi kapcsolataikat segíteni kívánjuk. Most a Touro College-dzsal van együttműködésünk: ez egy amerikai egyetem németországi leányegyeteme. Itt angol nyelven német diplomát adunk ki, főleg üzleti képzésben.

– Ön volt a budapesti CEU Business School korábbi dékánja és ügyvezető igazgatója. A CEU-nak most is van hasonló profi-

lú képzése. A Milton Friedman Egyetem a CEU versenytársaként is megjelenhet majd a felsőoktatási piacon?

– Eleve nem lehetünk versenytársak, hiszen a CEU-n nincs a hagyományos értelemben vett alapképzés. A CEU alapvetően a doktori

diákokra és a meglehetősen speciális mesterszakokra fókuszál. A közgazdaságtudomány is erősen makroökonómiai, matematikai jellegű, vagyis eltér a mi képzéseinktől, hiszen mi alapvetően alkalmazott tudást akarunk átadni a hallgatóinknak, együttműködve az ipari, piaci szereplőkkel.

– *Hogyan készül fel az egyetem a diákok számának csökkenésére? Az elmúlt évek felsőoktatási jelentkezési arányaiból az derül ki, hogy nagyobb a hallgatók arányának csökkenése, mint amit a demográfiai mutatók indokolnának.*

– Ez inkább oktatáspolitikai kérdés, és én nem vagyok politikus. Viszont egy éve vagyok itt az egyetemen, s azóta 11 százalékkal nőtt a hallgatók száma. Korábban valóban volt egy erőteljes csökkenés, de azt én elsősorban demográfiai okokkal magyarázom. Most átmeneti időszakban vagyunk. A bolognai rendszer bevezetésével komplikáltabb lett a hallgatók számának számítása. (A bolognai folyamatban az Európai Felsőoktatási Térségben háromciklusúvá alakították az oktatást. Az egymásra épülő fokozatok: alap-, majd mesterképzés, később doktori – a szerk.) De amúgy sem gondolom, hogy ez lenne a kulcskérdés. Mi azzal vonzzuk a diájkainkat, hogy piacképes szakokat indítunk. Nincs értelme úgy emelni a létszámot, hogy haszontalan diplomásokat képezzünk. Nekünk minden jelenlegi és jövőbeni szakunkon a hasznosíthatóság elvét kell követnünk. Egyetemünk három lábbon

EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS

A Milton Friedman Egyetem stratégiai megállapodást kötött a legjelentősebb innovációs központok egyikével, az izraeli Bar Ilan Egyetemmel. A korábban Zsigmond Király Egyetem néven ismert intézmény 2017 decemberében jelentette be Milton Friedman Nobel-díjas közgazdász nevének felvételét. Az egyetem új fenntartója, az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség vezetője, Köves Slomó és a Milton Friedman Egyetem elnöke, Pártos Ferenc együttműködési megállapodást írtak alá Izraelben a Bar Ilan Egyetem vezetőivel. Az eseményen részt vett Palkovics László, felsőoktatásért felelős államtitkár, aki meglátogatta az izraeli egyetem kutatóközpontját is.

áll. Az egyik a hazai oktatásból eddig hiányzó, az üzleti tranzfer fogalmán alapuló gazdasági képzés. A második láb az informatika és a digitális média. A harmadik pedig a társadalomtudomány. Ez a három láb megfelel a fenntartó fő filozófiai elvének is: tudás, megértés és bölcsesség. A tudás az informatika, az üzleti tudás, illetve a technológia maga. A megértés a társadalomtudományi rész, ahol etikai, szociológiai szempontból vizsgáljuk a technológiai fejlődést. A harmadik láb a bölcsesség: különböző értékközpontokból közelítjük meg az alapvető kérdéseket. A technológia ugyanis ijesztő módon előre szaladt. De szeretnénk azt is megérteni, hogy mi ennek a társadalmi kockázata. Nemsokára megvalósulhat például a fejátültetés. Ennek van egészségügyi megközelítése: egy lebénult ember új fejet kap. Van pszichológiai, etikai megközelítése, ami hátborzongató távlatokat rejt: gondoljon csak arra, hogy akár egy férfi testre is lehet női fejet tenni. És van vallási, értékközpontú megközelítése is. Az intézményünk ennek megfelelően tagozódik három részre: adott maga a Milton Friedman Egyetem, ami üzleti képző, továbbá egy inkubátor, piacorientált intézmény, és végül lesz egy magas szintű, hittudományi képzés is. Ez az egyetem keretein belül valósul meg, de elkülönült szervezetben.

- *Ez lesz a Chabad rabbiképzője is?*
- A Milton Friedman világi egyetem. A majdan elinduló zsidó tu-

dományok képzés egy önálló, fizikailag és szervezetenként is elkülönülő egység, ami az én szakmai kompetenciámon kívül esik.

- *Nagy vihart kavart, hogy a Zsigmond Király Egyetem nevét a fenntartó EMIH megváltoztatta. Meglepte önt, mekkora felzúdulást váltott ez ki a nyilvánosságban? Kevesen tudták, hogy származásilag a Nobel-díjas Friedmannak sokkal több köze*

volt Magyarországhoz, mint Zsigmond királynak.

- Engem meglep, hogy ennyire éles érzelmi szembenállás van a táborok között. Nem is a világnézeti különbség, hanem inkább az indulatok hevessége és színvonala, pontosabban a színvonaltalansága döbentett meg. Meggyőződésem, hogy a Milton Friedman elnevezés nagyon jó választás, mert jelzi az ambíciókat az oktatáspolitikánkban, jelzi, milyen irányba szeretnénk továbbhaladni. Ő magyar, amerikai, zsidó, közgazdász, Nobel-díjas, konzervatív, a Reagan- és a Thatcher-fordulat egyik kidolgozója. Számunkra a legfontosabb elem, hogy Friedman vitte be a napi politikába a nyolcvanas évek Amerikájában azt a gondolatot, hogy a nemzetgazdaság nem akkor van egyensúlyban, ha mozdulatlan. A mozgás, vagyis a fejlődés teremt egyensúlyt. A technológiának ebben a modellben különösen nagy szerepe van.

ZSIGMOND KIRÁLYBÓL MILTON FRIEDMAN

A Zsigmond Király Egyetem új fenntartója, az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség hosszú távú stratégiája alapján azt a célt tűzte ki, hogy a megújuló egyetem meghatározó szerepet töltsön be a magyar felsőoktatásban. Ennek szellemében az intézmény – az adminisztratív folyamat befejeztével – nevet vált, és Milton Friedman Egyetem néven folytatja működését. Ebben a törekvésben, a néhai Milton Friedman, Nobel-díjas, magyar-zsidó származású közgazdász családja és a szellemi örökségét gondozó alapítvány az egyetemet formálisan is támogatja.

A megújuló egyetem azt a törekvését fejezi ki a névválasztással, hogy a társadalomközeli innováció és így a magyarországi K+F tevékenységet támogató üzleti képzés kiemelkedő szereplője legyen. Célja, hogy olyan oktatási programokat indítson, amelyek kiegészítik az állami egyetemek tevékenységét. Az intézmény és fenntartója kiterjedt nemzetközi egyetemi kapcsolatain keresztül a magyarországi innovációs eredmények piacra vitelét segíti elő. Az amerikai Touro College berlini campusával együttműködve akkreditált német alapfokú üzleti képzést indít angol nyelven. A Tel Aviv-i Bar Ilan Egyetemmel pedig közös tréning programot és startup központot indít a technológiai kutatási eredmények piaci transzferének támogatására.

2018-ban számos új magyar nyelvű szakképzés is indul. Egyebek mellett pilóta- és kapcsolódó informatikai képzési program kezdődik. A sportlétesítménymenedzsment, az online pénzügy-számvitel és a szociális gondozó oktatási egységek a piaci igények és a küldetés közös metszetében születtek. Az egyetem teljes mértékben világi képzést nyújt; státusza egyházi fenntartású világi magánegyetem, amely piaci alapon működik, és alkalmazott tudományok egyetemként biztosít oktatást.

ABRAHAM J. TWERSKI

– ortodox rabbi és a lélek unortodox orvosa

Avraham Twerski rabbit manapság rengetegen ismerik, leginkább az interneten terjedő videójáról, amiben a homár-főzéssel példázza az emberi belelőrődést. Véleménye szerint a tudomány és a hit egyaránt egymást kiegészítő eszközök a lelki zavarok megoldásában. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

A *Newsweek* magazin 2007-től kezdve, egészen 2013-ig minden évben közzétett egy listát az általa éppen legbefolyásosabbnak ítélt amerikai rabbikról. Az összeállításban ugyan soha nem szerepelt Dr. Abraham J. Twerski, talán mégsem járunk nagyon messze az igazságtól, ha megkockáztatjuk: az idén 88 éves pszichiáter és haszid rabbi minden bizonnyal az egyik legismertebb rabbi világszerte az amerikai kontinensről.

EGY VIDEÓVAL KEZDŐDÖTT

Ismertsége és az annak nyomában járó népszerűség egyetlen videónak köszönhető. A rövidfilm ugyanis először angolul, majd további nyelveken, így néhány hónapja magyar felirattal is hosszú ideig vándorolt

a Facebook galaxisában, míg végül – a valamiért *tényleg* jól sikerült motivációs videókhoz hasonlóan – jókora fáziskéséssel felbukkant

a látogatottabb közéleti portálok életmódrovataiban is. Pedig az alig másfél perces felvétel csak első blikkre tűnik egynek, a megkerülhetetlen közösségi oldal hírfolyamát elárasztó számos, szakmányban gyártott, filléres bölcsesség közül.

A spirituális növekedés kényszerét a páncéljukat levedlő homárok példájával magyarázó videó valóban fajsúlyos mondanivalót hordoz, egyszerű, lényegre törő formában kifejezve. Ahogy a rabbi számtalan további tanítása is, amelyek azonban már ritkán jutnak el a keresés izgalmától gyakran elzárkózó, átlagos médiahasználóig. Pedig Abraham J. Twerski gazdag életműve bőven megér néhány alaposabb pillantást.

Az 1930-ban született Twerski rabbi gazdag hagyománnyal bíró, tekintélyes haszid rebbék dinasztiájából származik. Édesapja a csernobili, édesanyja a sanzi irányzat vezetője volt. Iskoláit a Wisconsin államban levő Milwaukee városában végezte el, majd Chicagóba

költözött, ahol a Hebrew Theological College hallgatójaként avatták rabbivá 1951-ben. Abraham J. Twerski azonban úgy érezte, hogy a Milwaukee-i Bét Jehuda gyülekezet rabbijaként képtelen segíteni azokon a gyakran komoly életválságba került embereken, akik különböző önértékelési zavarokkal, megoldatlannak tűnő családi problémákkal keresték fel mint közösségi vezetőjüket. Ezért a kor kiemelkedő Tóratudósa, a Steipler Gaon tanácsára engedett a szíve parancsának, és Pittsburghbe ment, hogy orvosnak tanuljon.

Mivel fiatal korában maga is önértékelési zavarokkal küzdött, arra a meggyőződésre jutott, hogy a különböző lelki zavarok jelentős része az egyének saját képességeiket, lehetőségeiket és korlátaikat illető tudatosságának hiányára vezethető vissza. Egy személy csak akkor képes megfelelően igazodni a valósághoz – érvel Twerski rabbi –, amennyiben a valóságra vonatkozó megítélése is helyesnek mondható. A valóság helytelen felfogása ugyanis téveszmék kialakulásához vezet, amelyek terhe alatt a valósághoz való igazodás képessége is egyre távolabb kerül. A helyzet kulcsa ezért a kitartó és őszinte önvizsgálat, amelynek eredményeként a lelki nehézségekkel küzdő végre találkozhat igazi önmagával, aki elől hosszú ideje menekült. A következő feladat az építkezés fáradtságos munkájának a megkezdése, amelyhez a pszichiáter-rabbi a haszidizmus és a zsidó erkölcsstan, a *muszár* módszereit ajánlja.

MI A SIKERTELEN HÁZASSÁGOK OKA?

Twerski rabbi úgy véli, hogy a legtöbben a korunkat uraló anyagelvűség és az annak nyomában járó hedonizmus áldozatai vagyunk. Részben ez a szemlélet tehető felelőssé a sikertelen házasságok számának folyamatos növekedéséért is, hiszen napjainkban korábban példátlan gyakorisággal érzi legalább egyik, de inkább mindkét házastárs úgy, hogy a kapcsolatuk nem képes biztosítani a kívánt kielégülést. Pe-

dig, amint arra a haszid pszichiáter is rámutat, a sikeres házasság folyamatos munka, önfejlesztés és kompromisszumok eredménye, és egy olyan folyamat kezdő és végpontja egyben, amely szellemi célokat szolgál.

Csakhogy a rossz házasságokban felnövő fiatalok jelentős része, a pillanatnyi vágyak kielégítését célzó életstratégiák hibás mintáit elsajátítva, a transzcendensre irányuló törekvésekkel szemben az élvezetek öncélú kergetésében merül el. Ezzel azonban a vágyott beteljesülés helyett csupán a függőségek világába juthatnak el. Ezt felismerve a rabbi 1972-ben döntött úgy, hogy megalapítja a Gateway Rehabilitációs Központot Pittsburghben, ahol az Anonim Alkoholisták 12 lépésből álló programjára épülő módszerekkel különböző függőségekkel küzdők tízezreit kezelték sikeresen az eltelt évtizedek során.

Az amerikai központ sikerein felbuzdulva a '90-es évek derekán egy újabb figyelemreméltó kezdeményezést indítottak útjára Twerski rabbi vezetésével az izraeli Bér-Sevában Säär Hátikvá („A remény kapuja”) néven. Az izraeli szervezet azért jött létre, hogy megmutassa a koránynak: a szkeptikus hangokkal

ellentétben mégiscsak elérhető a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekért elítéltek integrációja a társadalomba, ráadásul jóval alacsonyabb költségen, mint amennyit a börtönben tartásuk jelentene az adófizető polgárok számára. Izraelben

komoly gondot jelent a fiatalok kábítószer-fogyasztásának a terjedése, a Libanonból csempészett magas minőségű heroin könnyű elérhetőségétől korántsem függetlenül. A központ sikere rövid idő alatt minden várakozást felülmúlt. A statisztikák szerint a program résztvevőinek több mint 80 százaléka rövid úton képes búcsút inteni a szereknek, és nagyjából ugyanilyen arányban találnak közülük utat a munkaerőpiacra alig néhány év leforgása alatt. A pszichiáter meggyőződése szerint hasonló programok hiányában a legtöbb egykori elítélt fogyasztóként és dílerként

térne vissza először a társadalomba, majd kevesebb mint egy év elteltével a börtön falai közé.

A REBBE INSPIRÁCIÓJA

Az idén 88. évébe lépett rabbi gyógyító munkája mellett több mint 60 könyvet is írt az elmúlt évtizedek során. A zsidó hagyományok és a gyógyítás, személyiségfejlesztés közös határvidékeit bejáró művek rendre előkelő helyen szerepelnek a sikerlistákon. Dr. Twerski mindezekon túl a mai napig fáradhatatlanul utazik a világban és előadásokat tart a kémiai függőség mellett a stressz, az önbecsülés és a spiritualitás témaköreiben. Megpróbál minél többet átadni a tapasztalataiból, és a mesterei, többek között az őt a szak-mai pályafutása kezdetétől fogva bátorító, néhai lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson inspirációjából mindazoknak, akik készek szakítani önpusztító szokásaikkal, hogy azokat egy tartalmasabb, magasztos célok által vezérelt életre cseréljék.

MÁLLÓ POMPA AZ IPARBÁRÓK NYUGHELYÉN

A SALGÓTARJÁNI UTCAI ZSIDÓ TEMETŐ MARGÓJÁRA

A Salgótarjáni utcai zsidó temető egyre nagyobb figyelmet kap. Vasárnaponként vagy akár egy-egy hétköznap is egyre több sétáló cikázik – a biztonsági okokból – láncravert utakon, az érdeklődőbbek pedig szervezett sétákra fizetnek be. Időnként évfordulós megemlékezéseket rendeznek híres emberek sírjánál, mások könyveket írnak, albumokat szerkesztenek a sírkertről. A Salgótarjáni utcai temető valószínűleg Magyarország legérdekesebb és építészetileg legszebb zsidó temetője, de a köztemetők sorában is dobogós lehet. Cikkünk az unalmas enumeráció helyett megpróbál pár kultúrtörténeti érdekességet kiragadni és megvilágítani. *CSEH VIKTOR ÍRÁSA*

TEMETŐALAPÍTÁS

Pest városképe a 19. század közepétől rohamosan fejlődött és, a terjeszkedésnek köszönhetően, újrafarmálódott. Ami addig külvárosnak számított, az hirtelenjében frekventált terület számba ment, ezért a legtöbb temető telke is felértékelődött, így azokat felszámolták és újabbakat nyitottak a városközponttól egyre távolabb. Így történt ez a zsidó temetőkkel is, Pest első zsidó temetőjét például már 1839-ben felszámolták.

A Kerepesi úti temető alapításakor mégsem a korábbi, Váci úti temető felszámolásának képe lebegett a Hevra Kadisa vezetősége előtt, hanem az a tény, hogy a régi megtelt, és azt sürgősen pótolni kellett. Már 1868-ban javaslat született a Kerepesi temető zsidó részlegének kialakítására, de erre 1874-ig kellett várni, amikor a temető hátsó, keleti nyúlványának körbefalazásával megszületett Pest harmadik zsidó temetője, mai nevén a Salgótarjáni utcai.

ÚTON AZ EXKLUZIVITÁS FELÉ

Kezdetben a terület, a szomszédjával ellentétben, melyet 1868-at követően – miután ott temették újra a kilenc pesti vértanú feltételezett hamvait, majd *Batthyány Lajost*, később *Deák Ferencet*, majd sok hírességet – egyre többen kezdtek nemzeti panteonként emlegetni, a zsidó részleg nem keltett különösebb feltűnést.

A helyzet nagyjából a Kozma utcai, újabb zsidó temető 1891-es megnyitását követően változott meg. „Temetkezési alternatívája” adódott a pesti zsidóknak: az új temető – még a mai közlekedési lehetőségekkel mérve is – távol a központtól, vagy a Kerepesi temető, szinte a városcentrum határán. Értelhető módon, a Kerepesi parcellák felértékelődtek, mely folyamatot csak fokozott, hogy a 20. századfordulós zsidó arisztokrácia ekkortájt és itt építtette fel pazar családi kriptáit. 1892-től dísztemetői rangra emelik.

LAJTA ÉS A HEVRA KAPCSOLATÁNAK KIBONTAKOZÁSA

A Pesti Hevra Kadisa 1903. június 23-án írt ki pályázatot egy árkaados sírboltrendszer felállítására a Kozma utcai temetőben és habár a megvalósítás végül elmaradt, a tervező tehetségét ez nem kisebbiti. Az első helyezett Lajta, vagyis akkoriban még *Leitersdorfer Béla* (1873–1920) volt.

A Hevrat lenyűgözte Leitersdorfer a legapróbb részletekre kiterjedő precizitása, a szaktudásra pedig szükségük volt, így állandó műszaki tanácsadónak kérték fel, amit az építész „szerény tiszteletdíj” ellenében vállalt. A kezdeti bimbózó kapcsolat pedig hamarosan virágba borult és gyümölcssei szép díszei lettek a hitközségnek: kezdte a sort a Hevra Kadisa Szeretetházának (Amerikai út 57., ma Országos Klinikai Idegtudományi intézet) 1906-os terve, melynek teljes megvalósítása végül 1913-ban fejeződött be, amikor elkezdődött

a Menedékház (Amerikai út 53-55., ma Szeretetkórház) építése. Mindeközben Lajta, 1907 második felében papírra vetette a Kerepesi zsidó temető kapu- és szertartás-épületét, melyek 1908-ban készültek el.

Lajta egyébként ekkoriban kezdte használni új, magyarosított nevét, ám a terveket még „Lajta (Leitersdorfer) Bélaként” szignózta, a könnyebb beazonosítás miatt.

LAJTA-KAVALKÁDBAN EGYESÜL A SZENTFÖLDI ÉS EURÓPAI ÉPÍTÉSZET

A kapuépület, egyben csőszlakás és a szertartási épület eklektikus, mégis harmonikus egésznek alkot. A bejárat épületet, mintha egy középkori lovagjelent díszletéből hagyták volna hátra, míg a kovácsoltvas kapu már egyértelműen modern hatású. Egyébiránt hasonlóságot mutat a prágai Hevra épületével, de bizonyos vonásaiban holland és német házakkal is, melyeket Lajta a tanulmányútjain látott.

Anyagában hasonló, azaz munkálatlan kő borítja a ravatalozót is, mely a szentföldi építészethez nyúl vissza, egyrészt reflektál a jeruzsálemi Siratófalra, másrészt pedig utánozza Ráhel sírját, harmadrészt viszont magyar is: a hajdani gömbtetőt például Zsolnay-cserepek fedték (a hetvenes évek végén beomlott az épület kupolája).

A kupolás kialakítást az enteriőr is őrizte, méghozzá patetikus magasságokban: a belső falak feketére voltak festve, melyeket aranyfestékekkel kontúrozott geometrikus formák díszítettek – mindezt a Lajta által tervezett menóra formájú gertyás kandeláberek pislákoló tánca világított meg.

Lajta a szertartásépületen alkalmazott héber idézetknél *Bacher Vilmos* (1850–1913) orientalista, rabbi segítségét kérte. A belső térben – egy archív fotón olvasható két szó alapján – valószínűleg Jesájá könyvéből szerepelt a következő idézet:

„Éledjenek föl a te halottaid, hulláim támadjanak föl; ébredjete és ujjongjatek, ti porban lakozók, mert világosság harmata a te har-

matod és a föld megszüli az árnyakat.” (Jes. 26:19.)

Az épületegyüttesen kívül Lajta több mint 40 síremléket tervezett (nem csak itt), közöttük Bacher rabbiét is. Lajta – és persze más építészek – különböző alakú és stílusú sírjain megjelenik az emancipációs- és recepció törvények utáni felszabadult életérzés: „enyém a világ!”.

Lajtát tehát számos szál fűzte ide, ennek ellenére nem itt, hanem a Kozma utcai zsidó temetőben lett eltemetve, anyjához és más rokonaihoz közel.

A NEMESSÉG ATTRIBÚTUMAI

A temetőben fekvő iparmágnásokat legtöbb esetben nemesítették az országnak tett szolgálataikért, viszont ez nem jelentett egyenes utat a klasszikus arisztokrácia körébe. A családok előtt állt egy sor külsőség teljesítése is...

Sváb Sándor (1859–1912) bankár 1888-ban kötött házasságot a két évvel korábban „csetei” előnévvel nemesített Herzog család egyik lányával, Irénnel (1867–1959). Sváb 1902-től „gavosdiai” előnévvel már saját jogán is nemes lett, felesége pedig 1904-től már bárónő. A rangok tehát adottak voltak, de az attribútumok terén vesztesre álltak a született, történelmi nemességgel szemben...

A Sváb-Herzog családnak 1906-ban sikerült felvenni a versenyt, miután fele-fele arányban megvásárolták a diósjenői erdőbirtokot. A birtok kiválasztásában fontos szerepet játszott, hogy itt terebélyesedett a „Király-fa”, melyet a szájhagyomány a honfoglalással vélt egyidősnek – így Svábék, ha jelképesen is, de egyszeriben a legrégebbi múltat szerezték meg maguknak, nem volt oly magyar család, kinek kertjében ilyen fa állott volna...

De mit sem ér egy birtok vadász kastély nélkül – építettek hát egyet, mégpedig a jónévű toronyi Fellner Sándorral, aki Sváb sógorának, Orosdy Fülöp bárónak a pilisszántói kastélyát vette alapul. A kastélyparkot Hein János, a kor legjelentősebb tájkertésze alakított-

ta ki. Így végre a selyemruhák, a cylinder, a monokli és a raccsolás megfelelő díszletbe került.

Kastélyépítőt pedig számosat találunk a temető nemesei között, csak hogy szebbet ne említsünk, mint az 1883-ban elkészült turait, mely a Schossberger család nyári rezidenciájaként szolgált – az ő rozsdáette mauzóleumuk a déli fal mentén, a villamossínekkel párhuzamosan húzódik.

A LUXUS JÓ, A JÓTÉKONYKODÁS VISZONT ERÉNY

A biztosítók, gyárak, társaságok tulajdonosait viszont nem csak lipótváros és az Andrassy úti bérpaloták, a városligeti villák, a svábhegyi weekend-házak és vidéki kastélyok foglalták le. Közülük számos család a jótékonykodásban is megtalálta magát. Ha lehet ilyet mondani, akkor luxus szintre emelte a hagyományos cedáká fogalmát.

Bródy Zsigmond (1840–1906) lapkiadó tragikusan korán elhunyt felesége, *Stern Adél* (1847–1893) emlékére 1897-ben, 600.000 koronás önköltségen gyermekkórházat alapított a Szabolcs utcai zsidó kórház komplexumban. Az új pavilon előtti kertben *Tülgner Viktor* embernagyságú szobrot formált a névadó matrónáról.

Lovag Wechselmann Ignác (1828–1903) építész, kivitelező és felesé-

ge Neuschloss Zsófia (1838–1914) gyermektelenek voltak, hatalmas vagyonukat viszont szerették volna valódi nemes ügyre fordítani, így végül is 1.400.000 korona értékben alapítványt hoztak létre egy vakok tanintézetére (Mexikói út 60., ma: mozgásjavító iskola és központ működik itt; a főbejárat feletti homlokzaton még fakón olvasható Wechslemannék neve), hová fele részt izraelita, másik felében egyéb felekezetűek felvétele volt megszabva. Az 1908-ban megnyíló intézetet egyébként szintén Lajta tervezte, központi tereit pedig a Róth Miksa ólomüvegein szűrt napfény világította meg.

Bródy Zsigmond öccse, József (1844-1926) és felesége Weiszburg Fanny (1845-1933) sajnos szintén gyermektelenek voltak. A pár 1916-ban az őszi nagyünnepek után jelentette be, hogy félmillió koronás adományukból egy tüdőbeteg gyógyintézetet kívánnak felállítani a Szabolcs utcai zsidó kórházon belül. Nagyvonalú szándékukról egy tárgyilagos levélben értesítették a hitközség közgyűlését, melyet felhatalmaztak az alapítvány kezelésével, és csupán annyi kikötést tettek, hogy:

„az intézet, miként az zsidó hitközség kezelésében levő intézetnél természetesen, zsidó jelleggel bírjon, azonban, mint a pesti izr. hitközség

más kórházaiban más vallásúak is felveendőek. [...] kívánságunk, hogy az első három évben a felvételnél a most folyó háborúban résztvevő katonáink feltétlen előnyben részesüljenek.”

1910-ben csepeli Weiss Manfréd (1857–1922) iparbáró is csatlakozott az előzők illusztris sorába, és elhunyt felesége, Wahl Alice (1865–1904) emlékére gyermekágyas othont építtetett a Bródy kórháztól alig 100 méterre.

Az egészségügyi intézetek mellett persze sokan más formában támogatták az embereket, a Hatvan-Deutsch család például Hatvan lakosságát karolta fel: Hatvan-Deutsch Sándor (1852–1913) báró például mások mellett finanszírozta a rabbilakás építését, de a katolikus templom és plébánia felújítását is, Hatvan Ferenc (1881–1958) 1925-ben pedig 10 millió koronát adományozott a hatvani szegényeknek, más célzott irányú támogatásairól nem is beszélve. Ők pedig csak a legnagyobbak voltak; népkonyhák, intézetek, árvaházak alapítói folytatják a sort...

AMIKOR A HEVRÁNÁL BETELT A POHÁR

A grandiózus emlékművek alatt porladó emberek életéből kiviláglik, hogy „hitvallásuk” legalább két eleme közös volt: a rászorulókat tá-

mogatása és a fényűző életmód. Míg az elsőt nem lehet túlzásba vinni, addig az utóbbit igen. Ilyen eset volt lovag domonyi Brüll Miksa (1836-1890), hollandiai főkonzul temetése.

Brüll végrendeletében szép összeget (10.000 forintot) hagyott különböző jótékonyági egyletekre, viszont nemes akaratát elhomályosította, vagy helyesebben talán elvakította az a fényűző temetés, melyet tisztelői rendeztek neki. Brüll feleségének, megyeri Krausz Annának (1842–1907) annyit még sikerült megakadályoznia, hogy a hintókat az aranyozott családi címerekkel és relikviákkal díszítsék, de a pompa-lavinának ez már nem tudott gátat vetni: történt ugyanis, hogy az Andrassy út 43. alatti Brüll-palota elől indult gyászmenetet három díszhintó, roskadásig koszorúval felpakolva kísért.

A menet hatalmas feltűnést keltett. A Hevra jámbor tagjai, kik korábban a *táhára* szertartást végezték, szégyent és megalázottságot éreztek látván, hogy miként fordítják ki a zsidó temetés egyszerűségét és tisztaságát.

Az eset után a Szent Egylet kilátásba helyezte, hogy akik folytatni fogják az ily fényes keretek között zajló „temetéseket”, azoktól megtagadják a zsidóknak kijáró végtisztességet. Továbbá a Hevra arra biztatott mindenkit, hogy a koszorúkra szánt összeget jótékonykodásra fordítsák.

ÚT A FELEDÉS HOMÁLYÁBA...

A tízes évektől a Kerepesi temető addig megszokott zsidó kegyeleti gyakorlata kezdett átalakulni. Egyre gyakrabban törte meg a november elsejei őszi csendet a pazar autók ajtajának csapódása. Hatvan, Kornfeld, Madarassy-Beck, Ullmann és más bárói családok koszorús-virágos tömege keresve imbolygott a temető útjain, míg végül meglelték őseik sírját, hogy leróják „kegyeletüket”.

Ők már nem jártak Mázkírra és nem mondtak Kádist szüleik hatjánál, – nem tették, de legtöbben már

nem is teheték ezt, hiszen sokan közülük már katolikusok voltak. Kegyelet volt ez? Az *Egyenlőség* névtelen cikkírója szerint nem:

„Csak a formákat tartja be, a formákat, amelyeket illik betartani. Nem a halott emlékéért tiszteli, hanem a maga kicsérélt lelkét akarja elkábítani. Eleget akar tenni a kegyeletnek is, meg az új vallásnak is és – megsérti mind a kettőt. Mert a halottakkal nem lehet kompromisszumot kötni.”

HOL SÍRJAINK DOMBORULNAK, UNOKÁINK NEM BORULNAK LE

A temető kriptái árnyékában nyugszanak a hétköznapi dolgos emberei, kiknek félköríves macévéai terebélyes parcellákon keresztül hullámoznak a horizonton. Az ő utódaik gyakorolták a *kever avot* micváját és imáikkal felkeresték az ősök hantját a bűnbánó napokban. Fiak, lányok és unokák gondos keze ápolta a szülők és nagyszülők emlékéért az ősi tradíciók szellemében.

„És ezek között a tisztelt és el nem feledett halottak között pihennek azok is, akik kétszer haltak meg. Először akkor, amikor szívük megszűnt dobogni, másodszor pedig azon a napon, amikor a gyermekek és unokák, akikért ezek a nemes szívek dobogtak, elhagyták őseik hitét, és ezzel örökre eltemették a szülőknek és nagyszülőknek az emlékéit, akiket megtagadtak. Megtagadták a társadalmi emelkedés szándékában, a pénzszerzés lázában, a becsvágy paroxizmusában.”

Lassan tehát november elseje is visszacsitult a többi nap sorába, a legtöbb családi sírbolt végleg elnémult.

Üresen kapaszkodtak a kovácsoltvas kámpók a hideg márványfalakon, azokra már nem akasztott senki többet koszorút. Nagy családok váltak egy csapásra a múlt egy darabkájává: domonyi-Brüll, csetei-Herzog, vásárhelyi-Wodianer, bárók, lovagok...

AZ ASSZIMILÁCIÓ IGAZ ÚTJA

A fenti sorok és a történelem lapjai arról tanúskodnak, hogy az asszimiláció útjáról könnyű volt letérni. Sokan félreértelmezték, mit is jelent a folyamat: hogy lehet valaki jó magyar és hithű zsidó, mert a kettő megfér egymás mellett!

A valódi asszimiláció egy dicséretes alakja volt Sváb Gyula (1857–1941) nagybirtokos. Sváb végrendeletében hárommilliósvagyónak felét a cibakházai szegényekre hagyta – az alapítvány vezetésére háromtagú kuratórium nevezett ki: a mindenkori plébánost, a megyei főjegyzőt és dr. Basch Lóránt végrendeleti bizalmast. Az alapítvány 1949-ig állt fent, addig segítette a község lakóit.

Hevesi Simon rabbi Sváb temetésén hangsúlyozta, hogy Cibakháza földesura egy igazi „zsidó vallású magyar gazda” volt, az asszimiláció valódi kicsúcsosodása, kinek személye úgy forrt egybe a magyar földdel és néppel, hogy egy percig is hűtlen lett volna ősei vallásához.

ÉLŐ TEMETŐ, LEZÁRT TEMETŐ, SZABADTÉRI MÚZEUM?

A sírkert a húszas évekre szinte teljesen megtelt, onnantól a temetések egyre ritkábbá váltak. Kivétel volt az a néhány hónap, mely egyben a temető történetének legmeggrázóbb

fejezete: amikor a pesti nagygettó fennállásától 1944 végéig, majd az 1945-ös januári felszabadulást követően a gettó mintegy kétezer-hétszáz áldozatát a temető keleti végében elhantolták.

1950-ben a temetőt államosították, ennek ellenére időnként még volt temetés, de a sírok nagy részét és az utakat senki sem ápolta. 2002-ben a temető teljes területét műemlékké nyilvánították, és ekkor állítottak emlékművet a gettó mártírjainak is. Temetések ez után is voltak: a héberbetűs sírkert utolsó temetése között volt Kiss József (1843–1921) költő leányaé, krupieci Bauer Sárának (1917–2004) és Vázsonyi Vilmos (1886–1926), az első izraelita vallású hazai miniszter azonos nevű, művészettörténész unokájáé (1935–2008). Mindketten a korábbi családi sírba lettek örök nyugalomra helyezve.

2016-tól a temető felügyeletét és gondozását a Nemzeti Örökség Intézet (NÖRI) vette át. Azóta megkezdődött a dzsungel felszámolása, a sétányok megtisztítása, az egykori parkjelleg visszaállítása, egyes síremlékek felújítása. Felmerült, hogy a szomszédos sírkerthez hasonlóan itt is egy látogatóközpontot állítsanak fel és útbaigazító táblákkal jelöljék a híresebb sírokat.

Egy esetleges szabadtéri múzeum felállítása viszont óriási felelősség. Bár a történelemnek csak egy relatíve szűk szakaszát hivatott láttatni a temető, mégis rettentően komplex társadalmi, kulturális és gazdasági összefüggéseket rejt magában, melyeknek egy-egy oldalról történő megvilágítása vétek lenne.

BIBLIOGRÁFIA: Cseh Viktor, „Botrány a Brüll-temetés körül” (2017), in: *www.zsido.com* (Internetcím: <http://zsido.com/botrany-brull-temetes-korul/> [2018.02.09.]); Cseh Viktor, „Nyüzgő élet a halál csendes kertje helyén – Mozaikok az egykori Váci úti zsidó temetőből”, in: *Egység* (2017), 28. évf. 100. szám, 27-29. o.; Gerle János, Csáki Tamás (szerk.): *Lajta Béla - Az Építészeti Mesterei* (Budapest: Honlap Kiadó, 2013); Hamvay Péter, „Lehet-e múzeum a sírkert? – Temető, panteon, parcella”, in: *Múzeumcafé* 61 (2017), 11. évf. 5. szám, 57-75. o.; Klein Rudolf, „A Salgótarjáni utcai zsidó temető reneszánsza”, in: *Múzeumcafé* 57 (2017), 11. évf. 1. szám, 63-91. o.; Komoróczy Géza (szerk.), *A zsidó Budapest*, vol. II. (Budapest: Városháza, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1995), 600-604. o.; Révész Emese, „Az emlékezés és felejtés kertje – Az epreskert és szobrai”, in: *Múzeumcafé* 61 (2017), 11. évf. 5. szám, 77-113. o.; „A halott földesúr”, in: *A Magyar Zsidók Lapja* (1941), 3. évf. 6. szám, 3. o.; „A pesti hitközség választmányi ülése”, in: *Egyenlőség* (1916), 35. évf. 43. szám, 9. o.; „Elárvult sírboltok”, in: *A Magyar Zsidók Lapja* (1941), 3. évf. 26. szám, 5. o.; „Mikor a kitértek ünnepelnek – Halottak napján a zsidó temetőben”, in: *Egyenlőség* (1926), 45. évf. 44. szám, 4. o.; „Sírboltok, melyek örökre bezárultak – Akik kétszer haltak meg”, in: *Egyenlőség* (1925), 44. évf. 34. szám, 8. o.; „Sváb Gyula hárommilliósvagyónak felét a cibakházai szegényekre hagyta”, in: *A Magyar Zsidók Lapja* (1941), 3. évf. 6. szám, 6. o.

MMM – PURIM MICVÁI

A SLÁCHMÓNESZ VISSZA(T)ÉR

Purim ünnepének két hagyománya is szorosan kapcsolódik az evéshez: az egyik a purimi lakoma, melyet napközben fogyasztanak, sokan nagy mennyiségű alkohol kíséretében, a másik pedig a misloách mánot, az ételajándékok. Egy harmadik, a szegényeknek küldött adományok teljesíthetők akár pénzzel, akár élelmiszerrel. DÉNES ANNA ÍRÁSA

Miután a zsidók megmenekültek a kiirtástól Áchásvéros király birodalmában, a zsidó Mordecháj kihirdette, hogy miként kell megtartani a későbbi nemzedékekben e csodás történet emlékét. Purim ünnepének két hagyománya is szorosan kapcsolódik az evéshez: az egyik a purimi lakoma, melyet napközben fogyasztanak, sokan nagy mennyiségű alkohol kíséretében, a másik pedig a misloách mánot, az ételajándékok. Egy harmadik, a szegényeknek küldött adományok teljesíthetők akár pénzzel, akár élelmiszerrel.

MISLOÁCH MÁNOT, A SLÁCHMÓNESZ

Az egymásnak küldött ajándéksomagokat Magyarországon a héber *misloách mánot* kifejezésnél jobban ismert jiddis szóval *sláchmónesz*nek nevezik. A háláchá (zsidó jog) szerint a felnőttnek számító személyeknek (12. évét betöltött lány, illetve 13. évét betöltött fiú) kell legalább egy embernek küldeniük egy olyan csomagot, melyben minimum két különböző ételféleség van, melyek, lehetőség szerint, valamiféle erőfeszítést igényeltek az adományozó részéről.

Vannak, akik arra is odafigyelnek, hogy legalább két olyan élelmiszert adjanak, melyekre két különböző áldást kell mondani. A gyakorlatban természetesen a kisebb gyerekek is szívesen kiveszik a részüket a vidám ajándékozásból, és gyakran jóval több embernek küldenek akár kettőnél többféle típusú ételt tartalmazó csomagot. Fontos, hogy ez a micva nem teljesíthető sem pénzzel, sem más tárgyi ajándékkal, csak és kizárólag azonnal fogyasztható enni-, illetve innivalóval.

A csomagokhoz díszítésként gyakran hozzácsomagolt teafilterek például nem számítanak bele a kétféle ételtípusba, hiszen azokat meg kell főzni ahhoz, hogy élvezhessük. Ugyanígy nem megfelelő ételajándék egy darab nyers hús vagy egy csomag száraztészta sem.

A *sláchmónesz*t purim napján, napközben küldik, vagyis ez egy időhöz kötött parancsolat, mely csak azon az egy napon teljesíthető. (Jeruzsálemben, ahol susán purimot ünnepelnek, a világon mindenhol máshol megült ünnepnap utáni napon tartják meg a *misloách mánot* micváját.) Ha az illető, akinek küldtük, nem tartózkodik otthon, és csak a purim kimenetele (az est beállta) után kapná meg a csomagot, azzal nem teljesítettük a parancsolatot. Aki úton van, az ott adjon ajándékokat, ahol éppen tartózkodik. Az ajándékot szokás viszonzni is.

Purim ünnepén négy micvát kell teljesítenünk – héberül ezek mindegyike a „mem” betűvel kezdődik: **megilá** (Eszter könyve, vagyis a megilát Eszter meghallgatása), **miste** (lakoma), **misloách mánot** (ételajándékok küldése) és **mátánót leevjonim** (a szegényeknek adott adomány – ez lehet étel vagy pénz is).

A küldő saját maga is átadhatja az ajándékot, de gyakran egy harmadik személyt is bevonnak a küldésbe. A leggyakoribb talán, hogy a család kisebb gyermekeit bízzák meg a csomagok kiszállításával, akik az ajándék továbbítása fejében édes jutalomban is részesülnek. Bár a háláchá csupán egy személynek való ajándékozást ír elő, bölcseink szerint dicséretre méltó, aki több ajándékot oszt ki. Ezzel együtt azt is kiemelik, hogy a különleges ajándékok helyett érdemesebb a pénzt a szegényeknek juttatott adományokra szánni. Gyászolóknak (akik egy közvetlen családtagjuk halála utáni gyászévben vannak) nem szokás ajándéksomagot küldeni, ők azonban kötelesek legalább egy személynek adni. Ha valaki annyira szegény, hogy nem engedheti meg magának, hogy *misloách mánot* csomagot ajándékozzon vagy kórházban van, ahol nincs semmiféle lehetősége ajándékok küldésére, elegendő, ha egy másik zsidó emberrel elcserél két ételféleséget.

MI REJTŐZIK A CSOMAGBAN?

A *sláchmónesz* csomagok leggyakrabban a következő élelmiszertípusokból állnak össze:

szőlőtartalmú ital (bor, szőlőlé, pezsgő)

egyéb ital (gyümölcslé, sör)

péksütemény (pl. hámantáska, kindli, zsömlé)

édesség vagy rágcálnivaló

(chips, keksz, cukorka, csokoládé, nápolyi)

friss vagy szárított gyümölcsök

túró, sajtféleség vagy más, kenyérrre kenhető élelmiszer, pl. *tchina* (szezámmag krém) vagy **tonhal**

komolyabb élelmiszerek: **húsféleségek, kuglik**

A csomagokban található élelmiszer mennyisége nem meghatározott, de természetesen nagyon oda kell figyelni a kóserságra. Vannak olyan vélemények, melyek szerint olyan ételféleségeknek kell a *sláchmónesz*be kerülniük, melyeket a nap későbbi szakaszában elfo-

gyasztott szeudán, azaz lakomán is felszolgálhatnak, így biztosítva, hogy senki nem marad lakoma nélkül.

Miért küldjük?

Azért, nehogy a nélkülözők kellemetlenül érezzék magukat, hogy másoktól kapják meg a purimi étkezés hozzávalóit, gazdagok és szegények – lehetőségeikhez mérten – egyaránt küldenek és kapnak is ajándékokat. Más magyarázók szerit azonban a *misloách mánot* célja nem a lakoma gazdagítása, hanem a zsidók közti egység és barátság erősítése. Ez a megközelítés azt veszi alapul, hogy a gonosz Hámán azzal vádolta meg a zsidókat, hogy „szétszórt, megosztott nemzet”, így az egymásnak küldött ajándékok az egységet, összetartást, testvériséget fejezik ki. Mivel egy baráti beszélgetés közben jól esik az embereknek eszegetni ezt-azt, helyénvaló édes-séggel vagy aprósüteménnyel, mártogatósokkal, vagy éppen sörrel teljesíteni a micvát. Ugyanezen okból vannak, akik rövid Tóramagyarázatot is csatolnak az ajándékaikhoz, hiszen mi más hozhatná jobban össze a zsidókat, mint mindennek az alapja, a Tóra?

A *sláchmónesz* az elmúlt évtizedekben számos zsidó

szervezet és intézmény számára szolgált az adománygyűjtés eszközeként. Egy-egy zsinagógában, ifjúsági szervezetben, vagy kerületben, kistélepülésen, az egész közösségre kiterjedő *sláchmónesz*-küldést szerveznek: minden egyes tag egyencsomagot kap, benne egy kis ajándékkártyával, melyen felsorolják mindazokat, akik hozzájárultak az adott személy ajándékához. A tagok mindegyike elküldi a szervezőknek azokat a neveket, akiknek küldeni szeretne, és minden egyes név után meghatározott összeget fizetnek a szervezetnek. Az egyencsomagok összeállítása után fennmaradó összeget pedig az adott szervezet, egyesület stb. adományalapja kapja meg.

„Aztán elkezdődött a kindli- és tortaküldés, a cselédek vitték el mindenkinek a tálakat, amíg vissza nem kaptuk a sajátunkat. Csak viccelek, de egyszer valóban visszakaptuk a sajátunkat az unokatestvéremektől. Megérkezett a cseléd, és azt mondta: a nagyságos asszonyok küldték. Kinyitottuk, és láttuk, hogy a miénk, de addigra már vagy öt házat megjárt, mire visszaért hozzánk.” (Purim a Karácsony Sándor utcában – Spindler Éva visszaemlékezése)

HÁMÁNTÁSKA

Párve

A purimi ételek közül a legismertebb talán a há-mántáska, mely sok család *sláchmónesz*-ének elmaradhatatlan részét képezi. A há-mántáska háromszög alakúra hajtogatott, hagyományosan mákkal vagy lekvárral töltött tészta. Ezt a süteményt leggyakrabban a német nyelvterületen élő zsidók leleményének tartják, akik a helyi, mohntasch-nak, vagyis mákos táskának nevezett édesség nevében fedezték fel az askenázi kiejtéssel Homonnak mondott, gonosz főminiszter nevét. Héberül oznéj Hámánnak, vagyis Hámán fülének nevezik, de vannak, akik azt mondják, hogy Hámán kalapja volt ilyen háromszögletű. A töltelék hagyományosan mák vagy sűrű lekvár, de a lehetőségeknek csak a képzelet szabhat határt.

4 tojás; 1 pohár barnacukor; ½ pohár olaj; 1 narancs leve; 5 pohár liszt; 1 csomag vaníliás cukor; 1 csomag sütőpor

A tojásokat alaposan elkeverjük a cukorral. Hozzáadjuk sorban a többi hozzávalót, és homogén tésztává gyúrjuk (ha teljes kiőrlésű lisztet használunk, előfordulhat, hogy néhány kanálnyi vizet is kell a tésztához adni, hogy összeálljon). A tésztát négy darabra osztjuk, egyenként kinyújtjuk, és egy szélesebb szájú pohárral köröket szaggatunk belőle. A körök közepére egy-egy fél teáskanálnyi tölteléket teszünk, majd a tésztakörök szélét háromszög alakban felhajtogatjuk. Bezárhatjuk a tésztát, de nyitva is hagyhatjuk a tetejét, hogy kikandikáljon a töltelék. 180 fokban, nagyjából 15-18 perc alatt készre sütjük.

A töltelékhez: Sűrű szilvalekvár, baracklekvár, datolyakrém, halva

Mák- vagy diótöltelék: 20 dkg darált mákot vagy diót és 10 dkg cukrot lábosba töltünk, apránként vizet adunk hozzá (annyit, hogy épen keverhető legyen). Kis lángon, kevergetve, 10 perc alatt összefőzzük. Reszelt citromhéjjal és vaníliás cukorral is ízesíthetjük.

CSELEKVŐ POZITÍV IDENTITÁS VAGY LELKIISMERET-NYUGTATÓ SÓHAJTOZÁS

Mit jelent a zsidó érdek? Egyáltalán elegáns dolog-e „érdekekről” és nem „értékekről” beszélni egy vallási közösség esetében? *KÖVES SLOMÓ RABBI ÍRÁSA*

A kérdés valójában sokkal mélyebben penetrál. Ahhoz, hogy a fenti két kérdés megválaszolásához egyáltalán hozzá tudjunk kezdeni, először arról kell beszélünk, hogy mit is jelent, ha van egyáltalán ilyen, a zsidóság.

Zsidónak lenni ugyanis még nem jelent egyet a zsi-

dósággal. Zsidónak lenni jelenthet származást, amely a történelmi tapasztalatok alapján jelenthetett stigmát, de alapvetően teljesen irreleváns, így egy akár mások által ránk aggasztott jelzőt. Az bizonyos: a pozitív tartalmat keresés és megélés nélkül nehezen fedezhetjük csak fel.

A „zsidóság” ezzel szemben lényegi jelentést takar, valami olyat, ami önmagában a külvilág és a környezet ítéletétől függetlenül jelentéssel bír. Ha zsidónak lenni mások ítéletére való reakciót jelentene, akkor zsidónak lenni egy üres, „értékmentes” fogalom lenne, amihez így „érdeket” sem lehetne hozzárendelni.

Ha zsidónak lenni önmagában véve pozitív tartalom nélküli, idejét múlt fogalom, akkor az csakis az alapjogokból, antiszemitizmus elleni küzdelemből, a holokauszt emlékezetéből, így emberi méltóságunkhoz való jogunkból levezethető kontextusban jelenik meg.

Ha valaki számára „elviselhetetlen a pajeszos kaftános zsidók látványa”, mert „ateista”, ahogy ezt egy jegyzett párt vezető képviselője mondta, akkor bizonyára a „zsidó érték és érdek” fogalma számára értelmezhetetlen. Ugyanakkor, tekintettel arra, hogy ő „bizonyára nem lehet antiszemita”, „hiszen egy holokauszt túlélő fia”, úgy tudja az antiszemitizmus elleni felháborodással, a toleranciával a demokrácia védelmében politikai meggyőződéseket szolgálni, hogy közben akár antiszemítákat is megszégyenítő indulatokkal tesz kijelentéseket zsidóságról.

Azonban, ha zsidónak lenni pozitív tartalmú fogalom, olyan mindennapi élmény, amiben zsidónak lenni nemcsak egy szenvedéstörténet, hanem egy felszólító mondatban is megfogalmazható, olyan saját jogú ér-

ték, ami nem valamire adott válaszban vagy valamilyen magasabb rendű küzdelemben, hanem saját jogon jelent valamit, akkor lehet arról is beszélni, hogy van zsidó érdek.

Ha létezik zsidóság, jelentse ez akár a hit mindennapi megvallását, a közösséghez tartozás aktív megélését, a háromezeréves szellemi örökség aktív ápolását, a zsidó őshaza büszke felvállalását, akkor létezik zsidó érdek is, amely ezeket az értékeket vallja.

De miben nyilvánulhat meg a „zsidóság”, a pozitív tartalmú identitás? A válasz a cselekvés paradigmájában keresendő.

„Többet ér egy cselekedet, mint ezer sóhaj” – mondta egyszer az előző lubavicsi rebbe, Joszéf Jichák Schneerson. Fájlalhatjuk, hogy vannak, akik – közel nyolcvan évvel a holokauszt után is – kétségbe vonják a bűnösök felelősségét. Sóhajtozhatunk a közállapotok romlottságán és sajnálkozhatunk a bűntudott antiszemita kampányok felett. Újra és újra bizonyíthatjuk saját magunk

számára, hogy lelkiismeretünk tiszta. Mondhatjuk: mi egyetlen alkalmat sem mulasztunk el, hogy helyre tegyük az eltévedőket és álnokokat, megbántottságunktól vezérelve minden egyes alkalommal protestálunk.

A kérdés azonban megmarad: mit érünk el a sértett protestálással? Mi marad a fűjtató sóhajtozás után? Mit ér a reflexív öniszólás?

1910-ben az orosz rabbik egy konferencián vettek részt Péterváron egy sorsdöntő időszakban. A cár egy, a zsidó oktatást ellehetetlenítő dekrétumot hozott. A sok száz éves orosz jesivák veszélybe kerültek. A korabeli vezető orosz rabbik azért jöttek össze, hogy valahogy elérjék a szörnyű rendelet visszavonását. Pár nap után szomorúan kellett konstatálniuk, hogy minden igyekezetük eredménytelen volt. Sálom Dovber Schneersohn rabbi, az ötödik lubavicsi rebbe, a helyzetet látva elájult, és miután felvitték a szobájába és magához tért, zokogni kezdett. Amikor a konferencia egy másik résztvevője, Soloveitchik rabbi utánament és megrökönyödve látta a zokogó rebbét, a következővel próbálta vigasztalni: Miért sír, lubavicsi rebbe, hiszen mi mindent megtettünk?

„Azért jöttem ide, hogy elérjem a kitűzött célt, és nem azért, hogy elmondhassam, mindent megtettem...” – válaszolt a rebbe.

***Ha zsidónak lenni egyet jelent az alázat emlékével,
akkor a zsidóság azonos az örök sértettségre alapozó
protestálással, és óhatatlanul párosul a pozitív cselekvés
nélküli tehetetlenséggel és kiszolgáltatottsággal.***

Ha viszont van zsidó érték, akkor van cselekvő zsidó identitás, a zsidóságot saját jogon megvalló, megélő cselekvő zsidó érdek is. Olyan zsidó érték, amely többet jelent embertársaink antiszemita érzelmei elleni felháborodásnál. Olyan zsidó érték és érdek, amely a ma és holnap megéléséről, és nem a lelkiismeretünk megnyugtatójáról szól.

Eszter királyné meséje

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUJZ GÁBOR EZRA

Élt egyszer réges-régen egy dúsgazdag király. Úgy hívták, hogy Áchászvéros. Feleségével, Vástival és megszámlálhatatlan számú szolgálójával egy hatalmas palotában lakott Susán városában. Egy napon azonban, amikor különösen jókedvű lakomát rendezett, patakokban folyt a bor és halmokban álltak a finomabbnál finomabb sütemények, a király megharagudott a királynéra, és egykettőre megszabadult tőle. Hanem most aztán egyedül maradt a palotában, asszony nélkül! Kihirdette hát egész hatalmas országában, hogy a birodalmában lakó fiatal lányok haladéktalanul jelenjenek meg Susánban, hogy új feleséget választhasson magának közülük.

Özönlöttek is a lányok Áchászvéros király 127 országából! Tejből-vajból fűrésztöttek őket, majd szép sorban mind a király elé járultak. De bizony az uralkodó nagyon kényes volt, egyik lány sem tetszett neki. A szolgálók már kezdtek kétségbeesni: honnan keríthetnének uralkodójuknak való asszonyt? – amikor egy napon csodálatos fiatal lány érkezett a palotába. Mindjárt kitalálhatjátok, hogy nem volt ő más, mint Eszter, a zsidó Mordecháj unokahúga, akinek a nagybátyja a lelkére kötötte: semmi szín alatt el ne árulja, hogy zsidó. Eszter, másik néven Hádász, szófogadó lány volt, úgy tett, ahogy Mordecháj mondta, és nem fedte fel kilétét.

A királynak mindjárt megtetszett a különleges szépségű lány, és azon nyomban feleségül is vette. Volt Áchászvérosnak egy gonosz főminisztere, Hámán, aki gyűlölte a zsidókat és a halálukat akarta. A gonosz Hámán rávette a királyt, hogy adjon neki hatalmat a zsidók fölött, hadd támadják és öljék meg a birodalom minden zsidó lakosát. Ádár hónap 14. napjára esett a választás. A zsidók nagyon elkeseredtek: ahogy egyre közeledett a nap, úgy estek egyre jobban kétségbe.

Hámán azonban nemcsak gonosz volt, hanem gőgös is, és azt követelte mindenkitől, hogy hajoljon meg előtte. Mordecháj azonban, Eszter királyné nagybátyja soha nem hajolt meg előtte, hiszen hitt az Örökkévalóban és abban, hogy csak Előtte hajolhat meg egy zsidó. Ezért a gonosz főminiszter elhatározta, hogy megöli őt. Igen ám, de

mindeközben a király testőrei is kiterveltek valamit, mégpedig azt, hogy megölik magát a királyt. Vétlenül meghallotta a beszélgetésüket Mordecháj, és gonosz tervüket azonnal jelentette a palotában, így hát elhárult a veszély Áchászvéros király feje fölül. Amikor a király megtudta, hogy a zsidó Mordecháj mentette meg az életét, azonnal magához rendelte Hámánt, és megparancsolta, hogy jutalmazza meg illendően Mordechájot, és a főminiszter, aki gyűlölte a zsidókat, és minden zsidó közül legjobban gyűlölte Mordechájot, kénytelen volt díszes ruhában, fehér lovon körbevezetni őt a városban.

Mindeközben azonban a zsidók továbbra is rettegve várták ádár hónap 14. napját. Mordecháj megparancsolta unokahúgának, Eszternek, hogy menjen be a királyhoz, és kérlelje meg, hogy mentse meg a népét. A királyné három napon át

böjtölt – nem evett és nem ivott – mielőtt bement a királyhoz. Áchászvéros szeretettel fogadta, és Eszter lakomára hívta őt és a főminisztert.

Aznap este annak rendje és módja szerint megjelent a királynéi lakosztályban a király és a főminiszter, Eszter pedig elmesélte, hogy ő egy kis népből származik, melynek tagjait meg akarják gyilkolni, és a gyilkosok élén nem más áll, mint maga a főminiszter, Hámán! A király rettentő méregbe gurult, amiért Hámán bántani akarta gyönyörű feleségét, és dühösen a gyümölcsös-kertbe szaladt, hogy friss levegőt szívjon. Hámán azonnal az életéért kezdett könyörögni a királynénak, de amint ezt a király meglátta, még mérgeesebb lett, és elrendelte, hogy öljék meg Hámánt.

Sajnos azonban a rendeletet már nem tudta visszavonni – birodalmában az volt a törvény, hogy amit egyszer a király pecsétjével lepecsételtek, azt megmásítani nem lehet. Így hát új rendeletet adott ki, hogy a zsidók megvédhessék magukat azokkal szemben, akik el akarják pusztítani őket, és így is lett. Amikor elérkezett a rettegett nap, a zsidók összeszedték minden erejüket, és megvédték magukat támadóikkal szemben. Ahányan csak bántani akarták Áchászvéros király országának zsidó lakóit, mind otthagyták a fogukat!

A király pedig, aki belátta, milyen gonosz volt Hámán és milyen jószágos Mordecháj, a zsidó Mordechájot vette maga mellé főminiszternek, és boldogan élt feleségével, Eszter királynéval Susán városában. A zsidók pedig azóta tartják meg minden évben purim ünnepét, Áchászvéros király birodalma zsidó lakosainak emlékére. Ajándékokat küldenek, bolondoznak egymással, és felolvassák Eszter királyné történetét, hogy örök időkre emlékezzenek erre a csodálatos megmenekülésre.

Tartalmasan szeretné eltölteni nyugdíjas éveit?

Igényesen kialakított, az önálló életvitelt támogató környezettel várjuk azokat az időseket, akik a biztonság mellett fontosnak tartják a nyugdíjas évek teljes értékű megélését a háztartási munkák terhe nélkül.

Intézményeink

- elérhető árakat,
- zöldövezeti elhelyezkedést Budapesten és Törökbálinton,
- önálló, akadálymentesített apartmanokat,
- uszodai és gyógytorna szolgáltatásokat,
- intézményi programlehetőségek széles skáláját,
- intézményen kívüli szervezett szabadidős elfoglaltságokat,
- magas szintű egészségügyi és gondozási szolgáltatásokat,
- intézményi orvosi és rendszeres szakorvosi ellátást biztosítanak nyugdíjas korú lakóiknak.

Jöjjön, nézzen be hozzánk!

Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

OLAJÁG
OTTHONOK

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

Idősothton? – Egy új életforma kezdete!

Napjainkban a nyugdíjasok nagy része szeretné az előtte álló évek minden napját úgy tölteni, ahogy azt a munkával, háztartásvezetéssel, családfenntartással zajló időszakban eltervezte. Kielevezni a szabadságot, megőrizni a függetlenséget, kedvtelésből választani tevékenységet, több időt fordítani hobbi-ra, pihenésre. Egyedül lenni, ha ahhoz van kedve vagy éppen társaságban – a mindennapok terhe nélkül.

Hogyan is telnek egy gondtalan nyugdíjas napjai az idősothtonban?

Ébredés után – melyet nem az ébresztőóra sűrget – szabadon dönt, hogy úszással vagy reggelivel induljon a napja. Délelőtt tartalmasan tölti az idejét – kirándulni, sétálni megy, kertészkedik, érdeklődési körének megfelelően talál társakat, akikkel kártyázik, sakkozik, kézimunkázik vagy éppen nosztalgiazik. Délidőben elé teszik az általa választott ételt, majd kis pihenés után ismét várják a programok – színház, koncert vagy éppen érkezik a család. A vacsora elköltése után ismét találhat közösségi programokat vagy visszavonulhat otthonos lakrészébe, olvasgat, filmet néz, online tartja a kapcsolatot szeretteivel, majd nyugovóra tér.

Az otthonok kínálata ma már sok esetben leginkább a szállodai ellátás kényelméhez hasonlít, ugyanakkor az életkor emelkedése okozta egészségügyi változásokra egyéni egészségügyi és gondozási szolgáltatás-

csomagokkal ad választ. Egészségmegőrzésre, az aktív élet fenntartását támogató programokra és az időskori betegségek szűrésére kiemelt hangsúlyt fektetnek az intézmények. A biztonságérzetet a napi 24 órás egészségügyi felügyelet és a rendszeres orvosi, szakorvosi jelenlét mellett őrző-védő szolgálat is növeli.

Az Olajág Otthonokban – mely az egyik legnagyobb magán idősothtonhálózat – elérhető áron találnak igazi otthonot, közösséget, élményekben gazdag életet a lakók a mindennapi terhek – főzés, mosás, takarítás, hivatali ügyek intézése – nélkül.

„Arra kérjük az érdeklődőket, jöjjenek el, nézzenek körül személyesen is nálunk!” – invitál mindenkit dr. Szirmai Viktor főigazgató. A jelentkezéseket a **06 1 510 00 17**-es telefonszámon várják. További információ a **www.olajagotthonok.hu** honlapon.

A SEGÍTSÉG

Kóser 1%

MINDIG KÓSER

EMIH

A MI CIKKEINK KÓSEREK!**AZ 1%-OS
FELAJÁNLÁSOKBÓL MÉG
TÖBB ÉRDEKESSÉGET
TUDUNK HOZNI ÖNNEK!****KÉRJÜK, IDÉN IS TÁMOGASSA AZ ^{אחדות}egység-ET ADÓJA 2×1%-ÁVAL!****EGYHÁZI 1%: EMIH TECHNIKAI SZÁM: 1287****TÁRSADALMI SZERVEZETEK 1%: CHÁBÁD LUBAVICS ALAPÍTVÁNY****ADÓSZÁMA: 19663038-1-42****TOVÁBBI INFORMÁCIÓ: WWW.KOSEREGYSZAZALEK.HU**

Ráckevei Sábáton

בס"ד

A hétvége témája: **A zsidó család**

Ha egy igazi Sábész keretében emlékezetes hétvégét szeretnél kellemes környezetben, jó társaságban, családi hangulatban eltölteni, akkor Ráckeve a legjobb választás.

A négycsillagos wellness hotel, a felejthetetlen sábiti hangulat, az érdekes előadások és gyerekprogramok egyszerre adnak kikapcsolódást testnek és léleknek.

Időpont: 2018. május 4-6. (péntek-vasárnap)

Részvételi díj: 15 000 Ft felnőtteknek, 10 000 Ft diákoknak, 6 éves korig ingyenes (az ár péntektől vasárnapig értendő)

Helyszín: Duna Relax & Event Hotel****
(Ráckeve, Dömsödi út 1.)További információ és jelentkezés: a **268-0183** telefonszámon vagy a **posta@zsido.com** e-mail címen.